

Βενετία Γεωργοστάθη - Ντάσκα

Η Παναγία της Κουνουπιάς

2011

Σ' εκείνους που έφυγαν πολύ νωρίς

Η Παναγία της Κουνουπιάς

Βενετία Γεωργοστάθη - Ντάσκα

Η Παναγία της Κουνουπιάς

2011

Επιμέλεια κειμένων Λουκία Στιβαχτοπούλου
Καλλιτεχνική επιμέλεια Κλαίρη Γεωργέλλη
Εκτύπωση Βιβλιοδεσία Δαβίας Γραφικές Τέχνες

Πρόλογος σελ. 9

Εισαγωγή σελ. 11

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α' Τοποθεσία και περιβάλλον χώρος σελ. 13

Τοπογραφικά σελ. 13

Διαδρομή σελ. 13

Η Κουνουπιά σήμερα σελ. 16

Ο περιβάλλον χώρος του ναού σελ. 18

Το όνομα σελ. 20

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β' Αρχιτεκτονική σελ. 21

Ο τύπος του ναού σελ. 21

Το καμπαναριό σελ. 23

Το εσωτερικό του ναού σελ. 26

Το τέμπλο σελ. 28

Η εικόνα της Παναγίας σελ. 41

Το ιστορικό της ανευρέσεως της εικόνας σελ. 44

Φορητές εικόνες σελ. 46

Ιερά κειμήλια σελ. 52

Θαύματα της Παναγίας σελ. 56

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ' Η ιστορία της Κουνουπιάς μέσα στο χρόνο σελ. 58

Η Κουνουπιά κατά τους προεπαναστατικούς &
μεταεπαναστατικούς χρόνους σελ. 58

Η οικονομία της Κουνουπιάς κατά τον 18ο & 19 αι. σελ. 60

Η παιδεία κατά τον 18ο & 19 αι. σελ. 62

Η πυρπόληση του ναού της Παναγίας από τον Ιμπραήμ σελ. 64

Ο Σταυρός σελ. 67

Περιγραφή του Σταυρού σελ. 67

Ο Σταυρός σήμερα σελ. 70

Απόψεις των Κουνουπιωτών για το Σταυρό σελ. 73

Η παρακμή της Κουνουπιάς σελ. 74

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ' Λαϊκές αφηγήσεις σελ. 77

Επίλογος σελ. 80

Βιβλιογραφία σελ. 82

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Με αυτό το εγχειρίδιο επιχειρείται στις επόμενες σελίδες η περιγραφή του ιερού ναού της Κοιμήσεως της θεοτόκου στην Κουνουπιά και η ιστορική αναδρομή στην πυρπόλησή του από τον Ιμπραήμ καθώς και μια σύντομη αναφορά στην εποχή κατά την οποία έλαβαν χώρα τα γεγονότα αυτά. Η όλη προσπάθεια επιδιώκει να φωτιστεί το πέρασμά μας από το ιστορικό χθες στο σήμερα ώστε να αποδειχτεί ότι το σήμερα ενσωματώνει σημαντικά στοιχεία του χθες με αποτέλεσμα αυτά να παραμένουν δυναμικά διαχρονικά. Αυτός εξάλλου είναι ο ρόλος και η ουσία της παράδοσης.

Αναζητώντας την αλήθεια προσπαθήσαμε να βρούμε τις πηγές εκείνες που θα μας έδιναν τις πληροφορίες που απαιτούνται για το έργο μας. Οι δυσκολίες που συναντήσαμε ήταν μεγάλες διότι δεν υπάρχουν γραπτές πηγές και στηριχθήκαμε μόνο στην προφορική παράδοση, κατά το μέτρο που έχει διασωθεί από γενιά σε γενιά και από στόμα σε στόμα έως σήμερα. Επόμενο είναι το μεγάλο χρονικό διάστημα, που έχει μεσολαβήσει μεταξύ της εποχής εκείνης και της σύγχρονης, να έχει οδηγήσει τα γεγονότα όχι μόνο στην αλλοίωση αλλά και στη λήθη.

Οι πληροφορίες μας προέρχονται από μέλη της τοπικής κοινωνίας και απευθυνθήκαμε κυρίως στις μεγαλύτερες ηλικίες, στους πρεσβύτερους οι οποίοι έχουν διαφυλάξει στη μνήμη τους ζωντανή την παράδοση είτε από γεγονότα που τους διηγήθηκαν οι παλαιότεροι είτε από γεγονότα που βίωσαν οι ίδιοι.

Κατά την έρευνά μας υπήρξαν σοβαρές φωνές που δεν μας μετέδωσαν μόνο τις πληροφορίες που ζητούσαμε αλλά και την αγάπη τους για τον τόπο τους.

Η παρούσα μελέτη δε θα είχε αίσιον πέρας αν δεν έβρισκε κάποιους ένθερμους συμπαραστάτες. Σε όλους αυτούς εκφράζω τις εγκάρδιες ευχαριστίες μου. Θερμές ευχαριστίες οφείλουμε στο μητροπολίτη Μαντινείας και Κυνουρίας κ.κ. Αλέξανδρο για τη δωρεά πολύτιμης βιβλιογραφίας η οποία μας βοήθησε στο έργο μας. Επίσης εγκάρδιες ευχαριστίες οφείλουμε στην αρχαιολόγο κ. Ιωάννα Στουφή-Πουλημένου, καθηγήτρια της θεολογικής σχολής του Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών για τη βοήθειά της. Τέλος δε θα παραλείψω να ευχαριστήσω την οικογένειά μου, η βοήθεια της οποίας υπήρξε πολυεπίπεδη.

Σε αυτό το σημείο θα ήθελα να αναφέρω ότι κίνητρο αυτής της προσπάθειάς μου ήταν πρώτα απ'όλα η πίστη και η λατρεία που τρέφω προς το πρόσωπο της Υπεραγίας Θεοτόκου καθώς και οι αφηγήσεις των γονέων μου, Νιάρχου και Αρχοντούλας Γεωργοστάθη, που έχουν μείνει ανεξίτηλες στη μνήμη μου από την παιδική μου ηλικία.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Καταγεγραμμένα ιστορικά στοιχεία που ν' αναφέρονται στο ναό της Παναγίας της Κουνουπιάς δεν υπάρχουν. Η χρονολογία ιδρύσεώς της δεν είναι γνωστή γιατί οι παραδόσεις είναι ατελείς και συγκεχυμένες. Η ίδρυσή της χάνεται στα βάθη των αιώνων και μόνο από συμπεράσματα εικάζεται ότι ο ναός κτίστηκε το 15ο αιώνα. Ένα στοιχείο που οδηγεί σε αυτή την άποψη είναι μια επιγραφή που βρέθηκε χαραγμένη σε αγκωνάρι της οικίας του Γεωργίου Φράγκου με τη χρονολογία 1410. Αυτό βέβαια αποτελεί ένα αποδεικτικό στοιχείο ότι υπήρχε οικισμός αλλά δε μας παραπέμπει σε κάποια άλλη πληροφορία που να τεκμηριώνει ότι ιδρύθηκε και ο ναός της Παναγίας κατά την περίοδο αυτή. Άλλη πηγή χρονολόγησής της είναι οι βυζαντινές εικόνες που υπάρχουν στο ναό. Η αγιογράφησή τους χρονολογείται πριν το 12ο αιώνα και συμπερασματικά λέγεται ότι και ο ναός ιδρύθηκε κατά την εποχή αυτή.

Σύμφωνα με μια άλλη άποψη πιθανολογείται ότι ο ναός ανεγέρθηκε το 1550 και η παράδοση αναφέρει ότι κτίστηκε μέσα σε χρόνο τριάντα ημερών. Η άποψη αυτή η οποία είναι και η επικρατέστερη, όσο και αν φαίνεται στην πράξη ακατόρθωτη, βασίζεται στο εξής. Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας υπήρχε ένας τούρκικος νόμος, «το φιρμάνι», ο οποίος όριζε ότι απαγορευόταν στο εξής στους Έλληνες να κτίζουν μεγάλους και επιβλητικούς ναούς και επιτρεπόταν ή να επισκευάζουν τους ήδη υπάρχοντες ή να κτίζουν μικρούς ναούς μέσα σε χρόνο 40 ημερών. Απαγορευόταν επιπλέον να έχουν καμπαναριό διότι

πίστευαν ότι η δύναμη που εκπέμπει ο ήχος της καμπάνας μπορούσε να προκαλέσει την αφύπνιση και τη συσπείρωση των Ελλήνων.

Συνοψίζοντας, μετά από προσεκτική παρατήρηση και μελέτη που έγινε πάνω στα χαρακτηριστικά του ναού, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι ο ναός κτίστηκε μετά το 12ο αιώνα, όπως θα αναφερθεί διεξοδικά παρακάτω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

Τοποθεσία και περιβάλλον χώρος

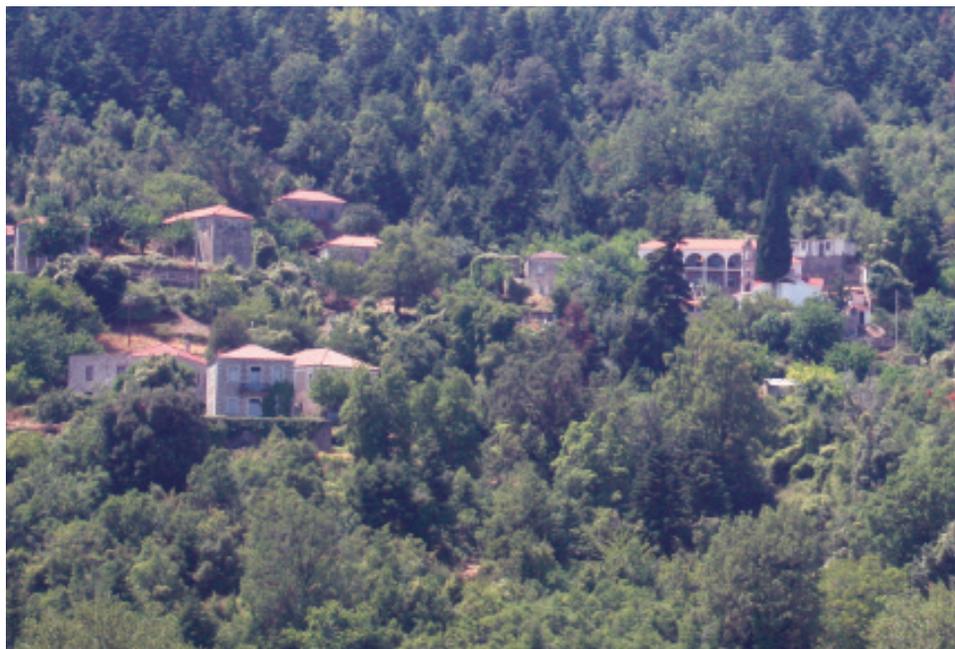
Τοπογραφικά

Στο νοτιοανατολικό μέρος του νομού Αρκαδίας και στις πλαγιές του νοτιότερου τμήματος του όρους Πάρωνα, σε υψόμετρο 800 περίπου μέτρων από τη θάλασσα και σε απόσταση 32 χιλιομέτρων από την πρωτεύουσα της επαρχίας Κυνουρίας, το Λεωνίδιο, βρίσκεται σήμερα το όμορφο χωριό Κουνουπιά.

Διαδρομή

Με αφετηρία το Λεωνίδιο και κατεύθυνση προς την Κουνουπιά, ακολουθώντας τον ασφαλτοστρωμένο δρόμο, ανάμεσα από πορτοκαλιές και ελιές, σε κοντινή απόσταση βρίσκεται το λιμάνι της Πλάκας, το επίνειο του Λεωνιδίου. Ο δρόμος συνεχίζει βλέποντας από αριστερά το Μυρτώο πέλαγος και σε πολύ κοντινή απόσταση οδηγεί στο τουριστικό χωριό Πούλιθρα. Αφήνοντας πίσω την παραλία και διασχίζοντας το χωριό ανεβαίνουμε στον παλιό παραδοσιακό οικισμό με τα

καταπληκτικά παραδοσιακά σπίτια. Ανηφορίζοντας μετά από κλειστές και απανωτές στροφές, ανάμεσα από ένα ποικιλόμορφο πράσινο από άγριας βλάστησης φτάνουμε στο Πυργούδι όπου η θέα προς τη θάλασσα είναι εκπληκτική. Μπροστά απλώνεται οροπέδιο που στο κέντρο του βρίσκεται το χωριό Πελετά. Στα Πελετά ξεχωρίζουν τα ωραία πετρόκτιστα σπίτια και ο επιβλητικός ναός των Αγίων Αποστόλων που δεσπόζει στο κέντρο του χωριού.

Αφήνοντας πίσω τα Πελετά, σε μικρή απόσταση και σε βάθος ενός χιλιομέτρου δεξιά, βρίσκεται το χωριό Χούνη το οποίο είναι και η γενέτειρά μου. Συνεχίζοντας ο δρόμος, ανηφορίζει και μετά από λίγες στροφές, ανάμεσα από άγρια και πυκνή

Μερική άποψη του χωριού

βλάστηση, προβάλλουν τα πρώτα έλατα. Αμέσως μετά, σε μια αριστερή στροφή φαίνεται το μεγαλύτερο τμήμα του χωριού Κουνουπιά. Αυτό που εντυπωσιάζει με την πρώτη ματιά τον επισκέπτη είναι το επιβλητικό μοναστηριακό συγκρότημα του ναού της Παναγίας, με τα αψιδωτά χαγιάτια των κελιών και το καμπαναριό, που βρίσκεται στο υψηλότερο άκρο του χωριού. Πρέπει να προσθέσουμε ότι, εκτός από τη διαδρομή που περιγράψαμε, υπάρχει επίσης και άλλη πρόσβαση στην Κουνουπιά και από το νομό Λακωνίας με ασφαλτοστρωμένο δρόμο.

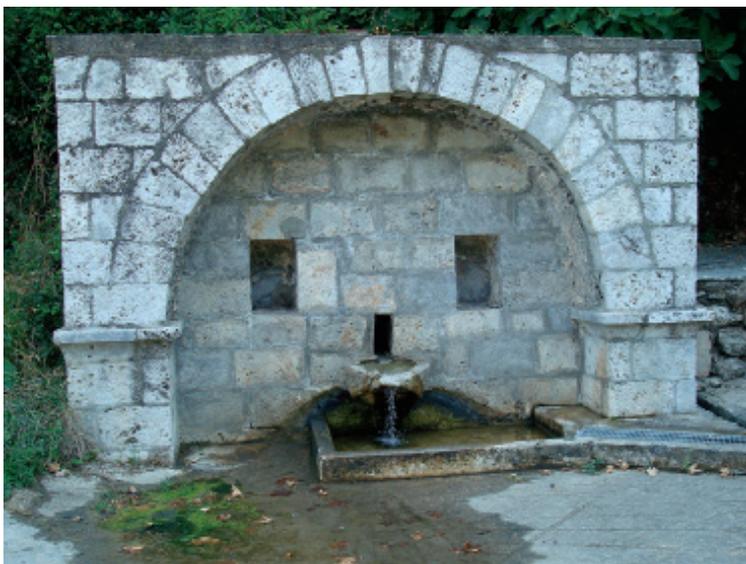
Η Κουνουπιά σήμερα

Το γραφικό και ερημωμένο κατά τους χειμερινούς μήνες χωριό της Κουνουπιάς, είναι κτισμένο αμφιθεατρικά σχεδόν στην κορυφή του Πάρνωνα και από τα υψηλότερα σημεία του αντικρίζεις το Μυρτώο πέλαγος.

Το χωριό είναι κτισμένο με την παραδοσιακή τεχνοτροπία. Τα σπίτια είναι πέτρινα, δίπατα με εξωτερικές κλίμακες και μοιάζουν να κρέμονται στο επικλινές και πτυχωτό έδαφος. Επίσης όλα τα σπίτια έχουν μικρά μπαλκόνια, εξώστες και χαγιάτια. Οι κεραμοσκεπές τους ξεπροβάλλουν μέσα από το πυκνό και πολυποίκιλο πράσινο από έλατα, καρυδιές, συκιές, πλατάνια, μουριές και άλλα δέντρα. Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του αποτελούν οι ρεματιές, τα στενά μονοπάτια και οι βρύσες με τα άφθονα τρεχούμενα και δροσερά νερά. Οι βρύσες του χωριού, πετρόκτιστες όλες, με την ίδια παραδοσιακή τεχνοτροπία αποτελούσαν σημεία αναφοράς σε όλες τις εποχές και εξακολουθούν να αποτελούν ακόμα και σήμερα. Όλα τα παραπάνω συνιστούν τα ιδιαίτερα γνωρίσματα της Κουνουπιάς που την κάνουν ένα από τα πιο όμορφα χωριά του Πάρνωνα.

Μία από τις έξι βρύσες του χωριού, η Μεγάλη Βρύση, βρίσκεται δίπλα στον κεντρικό δρόμο και σ' αυτήν έσβηναν τη δίψα τους και ξεκουράζονταν κάτω από τη σκιά του τεράστιου πλάτανου που τη σκεπάζει, αμέτρητοι διαβάτες ανά τους αιώνες.

Από το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα οι Κουνουπιώτες στην πλειοψηφία τους, λόγω του πολύ ορεινού κλίματος, άρχισαν να μετοικίζουν στα Πούλιθρα κατά τους χειμερινούς μήνες. Σήμερα το χωριό έχει ογδόντα σπίτια περίπου και σύμφωνα με την τελευταία απογραφή, που έγινε το 2001, είχε 100 κατοίκους μαζί με το χωριό Χούνη με το οποίο αποτελούσαν μια κοινότητα. Το χωριό προσφέρεται για ξεκούραση και δροσερές διακοπές κατά τη θερινή περίοδο για τους μόνιμους κατοίκους, για τους Κουνουπιώτες της διασποράς αλλά και για οποιονδήποτε άλλον το επιθυμεί.

Η Μεγάλη Βρύση

Ο περιβάλλον χώρος του ναού

Βρισκόμενοι στο χωριό της Κουνουπιάς, ο κεντρικός ασφαλτοστρωμένος δρόμος μας οδηγεί έξω από το ναό. Εξωτερικά, στο ανατολικό υπερυψωμένο μέρος του τοίχου της αυλής, δίπλα στο δρόμο, υπάρχει βρύση που τρέχει αδιάκοπα δροσερό νερό όλο το χρόνο. Ένα δρομάκι λίγων μέτρων αριστερά οδηγεί στη σιδερένια καγκελόπορτα του ναού. Εμπρός απλώνεται μια τεράστια πλακόστρωτη αυλή. Στην αριστερή πλευρά υψώνεται βράχος τεσσάρων περίπου μέτρων όπου πάνω του είναι κτισμένο διώροφο κτίριο με κελιά και με τα σκαλοπάτια να εφάπτονται στο βράχο. Στο βάθος της αυλής δεσπόζει ο ναός με το καμπαναριό.

Σύμφωνα με την παράδοση, ο ναός της Παναγίας της Κουνουπιάς λειτουργούσε ως ανδρικό μοναστήρι από την ίδρυσή του έως το 1756. Μετά το θάνατο του Τιμόθεου, ο οποίος ήταν ο τελευταίος ηγούμενος, το μοναστήρι ανακηρύχθηκε από τις εκκλησιαστικές αρχές ως ενοριακός ναός και έτσι λειτουργεί μέχρι σήμερα. Τα κελιά, που ήταν καταλύματα των μοναχών, σήμερα χρησιμοποιούνται ως ξενώνες για τους προσκυνητές κατά τις ημέρες της μεγάλης εορτής της Κοιμήσεως της Θεοτόκου στις 15 Αυγούστου.

Ο ναός είχε μόνιμο ιερέα έως το 1997-98, με τελευταίο τον ιερομόναχο Θεοδώρητο Φωτιάδη. Έκτοτε ο ναός εξυπηρετήθηκε για αρκετά χρόνια από τους ιερείς των γειτονικών χωριών. Σήμερα εξυπηρετείται από τον ιερέα των Πουλίθρων και λειτουργεί λίγες φορές το χρόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις και βέβαια στη μεγάλη εορτή της Κοιμήσεως της Θεοτόκου.

Το όνομα

Σχετικά με την προέλευση της ονομασίας του χωριού, έχει διατυπωθεί η άποψη ότι προέρχεται από το βουνό στο οποίο είναι κτισμένο πάνω του το χωριό και το οποίο έχει σχήμα κώνου. Όλα τα χωριά που είναι κτισμένα γύρω από αυτό ονομάστηκαν Κωνοποχώρια. Αυτά είναι το Μαρί, η Καρύτσα και η Κωνοπιά, που με τα χρόνια μετατράπηκε σε Κουνουπιά.

Κατά μία άλλη άποψη, το όνομά του το χωριό το οφείλει στο γεγονός ότι, ενώ σε όλη την περιοχή υπήρχαν πολλά κουνούπια, το χωριό αυτό δεν είχε κουνούπια και έτσι του έδωσαν το όνομα Κουνουπιά. Η αντιφατική αυτή άποψη, για ανεξήγητο λόγο, υποστηρίζεται από πολλούς και μάλιστα θεωρείται η επικρατέστερη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

Αρχιτεκτονική

Ο τύπος του ναού

Ο ναός της Παναγίας της Κουνουπιάς είναι καλά συντηρημένος, παρά την πυρπόλησή του το 1826 από τον Ιμπραήμ και παρά τις φυσικές καταστροφές που υπέστη μέσα στο χρόνο. Ο τύπος του είναι σύνθετος εγγεγραμμένος σταυροειδής, ο κατεξοχήν βυζαντινός ναός και αποτελεί την κυριότερη και τελειότερη μορφή της βυζαντινής ναοδομίας. Το ωραίο σταυρικό σχήμα εσωτερικά και εξωτερικά με τον τρούλο εκφράζει άριστα την παλαιά επίμονη θεωρία των βυζαντινών, ότι δηλαδή ο ναός αποτελεί εικόνα του κόσμου (ναός=μικρόκοσμος) όπου το δάπεδο συμβολίζει τη γη και ο τρούλος συμβολίζει τον ουρανό.

Εξωτερικά, ο όγκος του ναού είναι μικρός και σχεδόν τετράγωνος. Στις εξωτερικές διαστάσεις του έχει μήκος 11 μέτρα περίπου και πλάτος 9,5 μέτρα περίπου. Από την ανατολική πλευρά το ιερό έχει τρεις κόγχες τρίπλευρες με την κεντρική να προεξέχει σε όλες τις διαστάσεις. Σε κάθε κόγχη υπάρχει και ένα παράθυρο. Τα διαδοχικά επίπεδα της στέγης είναι δίριχτα με κεραμοσκεπή.

Ο ναός έχει τρεις πόρτες από τις οποίες οι δύο βρίσκονται στη νότια πλευρά ανοιγμένες στην πρόσοψη του ναού και η μία

βρίσκεται στη βόρεια πλευρά. Ακόμη έχει τρία μεγάλα μονόλοβα τοξωτά παράθυρα από ένα στη νότια, τη δυτική και τη βόρεια πλευρά. Αυτά τα παράθυρα, μαζί με τα τέσσερα που έχει ο οκτάπλευρος τρούλος, φωτίζουν το εσωτερικό του ναού. Ο ναός εξωτερικά είναι λευκός, λιτός, «σιωπηλός» και ο σοβάς του δεν επιτρέπει τη μελέτη της τοιχοποιίας του.

Στο σημείο αυτό θα αναφερθούμε σύντομα στις επιδράσεις που δέχτηκαν οι τύποι των ναών από τις νέες αρχιτεκτονικές σχολές κατά τον 11ο και 12ο αιώνα. Εμφανίστηκαν οι Σχολές αρχιτεκτονικής και ζωγραφικής της Κωνσταντινούπολης και η Ελλαδική Σχολή που είχαν σημαντικές διαφοροποιήσεις πάνω στους εγγεγραμμένους σταυροειδείς.¹

Μελετώντας προσεκτικά το ναό απαριθμούμε τα εξής μορφολογικά στοιχεία τα οποία αποτελούν καθαρά χαρακτηριστικά της Ελλαδικής Σχολής:

- α. Υπάρχει ένας μόνο τρούλος στο κέντρο της στέγης.
- β. Ο τρούλος έχει υψηλό και οκτάπλευρο τύμπανο.
- γ. Οι τρεις κόγχες του ιερού είναι τρίπλευρες.
- δ. Οι λοβοί των παραθύρων του ναού έχουν το ίδιο ύψος και πλάτος.
- ε. Στις προσόψεις και στις όψεις των τεσσάρων κεραιών του Σταυρού διαμορφώνονται αετώματα. Ο τονισμός της ευθείας

¹

Γεώργιος Β. Αντουράκης,
«Χριστιανική Αρχαιολογία & Επιγραφική»
Τόμος πρώτος Α' και Β', Αρχιτεκτονική & Επιγραφική,
έβδομη έκδοση, σελ. 255-257

γραμμής και κυρίως τα αετώματα αποτελούν πολύ βασικά χαρακτηριστικά της Ελλαδικής Σχολής. Αντίθετα στη Σχολή της Κωνσταντινούπολης επικρατούν τα καμπύλα αετώματα και γενικά οι καμπύλες γραμμές.

Τα στοιχεία αυτά καθώς και πολλά άλλα δευτερεύοντα βοηθούν πολύ τους ερευνητές στη χρονολόγηση των ναών. Από αυτά τα χαρακτηριστικά λοιπόν συμπεραίνεται ότι ο ναός της Παναγίας της Κουνουπιάς κτίστηκε μετά το 12ο αιώνα διότι όλα τα χαρακτηριστικά ανήκουν στην τεχνοτροπία της Ελλαδικής Σχολής.

Το καμπαναριό

Στην πρόσοψη του ιερού ναού της κοιμήσεως της Θεοτόκου κυριαρχεί το επιβλητικό καμπαναριό, έργο του 19ου αιώνα. Το καμπαναριό έχει κτιστεί στη νότια πλευρά του ναού, ακριβώς στην κεντρική είσοδο ώστε στο ισόγειο να σχηματίζεται ένα είδος εξωνάρθηκα.

Το καμπαναριό είναι έργο εξαιρετικής ποιότητας. Έχει τέσσερα επίπεδα-ορόφους και είναι αρκετά ψηλότερο από το ναό.

Οι όροφοί του έχουν τετράγωνη κάτοψη διαστάσεων 2,502,50 μέτρα περίπου που μειώνονται διαδοχικά καθ' ύψος, δηλαδή κάθε όροφος είναι στενότερος από τον υποκείμενο. Σε κάθε πλευρά σχηματίζονται φαρδιά αψιδωτά ανοίγματα. Δίνεται έτσι η εντύπωση πως όλη η κατασκευή αποτελείται από τέσσερις

κολόνες/πεσσούς που ανέρχονται από όροφο σε όροφο έως την κορυφή που στεγάζεται με θολίσκο. Κάθε κολόνα είναι οκτάπλευρη και έχει βάση σε μορφή τετράγωνου πλίνθου με αποτετμημένες τις γωνίες. Η βάση δηλαδή φαίνεται οκτάγωνη ενώ πάνω στέφεται με επίκρανο επίσης οκτάπλευρο.

Πάνω από τα επίκρανα ξεκινούν τα τόξα που ενώνουν τις κολόνες και στηρίζουν το πάτωμα το οποίο απολήγει εξωτερικά σε πλατύ γείσο. Από τα τόξα κάθε ορόφου είναι αναρτημένες οι καμπάνες. Στα τύμπανα που σχηματίζονται εκατέρωθεν των τόξων έχουν διαμορφωθεί ρηχές εσοχές όπου σε διαφορετικό χρώμα του ίδιου υλικού στέκουν ανάγλυφες μορφές αγγέλων.

Η όλη κατασκευή είναι οικοδομημένη με λαξευμένες πέτρες ποικίλων μεγεθών και σχημάτων οι οποίες έχουν δουλευτεί επιμελημένα και έχουν συναρμοστεί με προσοχή. Αυτό το υλικό είναι σκληρός ασβεστόλιθος που προέρχεται από την περιοχή Φιλάτικα, κοντά στον Κοσμά. Σύμφωνα με αφηγήσεις τις πέτρες μετέφεραν γυναίκες στον ώμο τους έναντι αμοιβής, πέντε δεκάρες το δρομολόγιο. Στον πρώτο όροφο του καμπαναριού υπάρχουν χαραγμένες επιγραφές με ονόματα της τότε εκκλησιαστικής επιτροπής.

ΔΗΜΗΤΡΑΚΗΣ ΜΑΣΤΟΡΗΣ

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΑΛΚΑΝΤΗΣ

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Το θαυμάσιο αυτό έργο κτίστηκε το 1865 από το σπουδαίο τεχνίτη Μαλινάκη από τη Σπάρτη.

Άποψη του καμπαναριού
της Παναγίας της Κουνουπιάς

Το εσωτερικό του ναού

Στο εσωτερικό του ναού, σύμφωνα με πληροφορίες, υπάρχουν νεότερες κατασκευές διότι ο ναός υπέστη καταστροφές κατά το παρελθόν. Η σημαντικότερη καταστροφή προήλθε από την εισβολή των στρατευμάτων του Ιμπραήμ το 1826 και ακολουθούν οι φυσιολογικές φθορές από το χρόνο ο οποίος οξειδώνει τα πάντα.

Στο κέντρο του ναού υπάρχουν τέσσερις κολόνες/πεσσοί οι οποίοι στέφονται με επίκρανα απλού τύπου, που μαζί με τα τέσσερα σφαιρικά τρίγωνα στηρίζουν τον οκτάπλευρο τρούλο. Το τέμπλο, που χωρίζει το ιερό βήμα από τον κυρίως ναό, κατασκευασμένο από λευκό μάρμαρο, είναι νεότερη κατασκευή και στέκει ανάμεσα σε δύο κολόνες/πεσσούς οι οποίοι στέφονται επίσης με επίκρανα απλού τύπου. Το τέμπλο φιλοτεχνήθηκε από τον Κωνσταντίνο Περάκη, το 1954, όπως αναφέρει η επιγραφή στη βάση της πρόσοψης. Η δαπάνη αυτή λέγεται ότι βάρυνε τους ομογενείς Κουνουπιώτες της Αμερικής και τους ενορίτες. Επιγραφή «ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ 1954».

Σήμερα όλο το εσωτερικό του ναού περιέχει τοιχογραφίες με τη συνήθη διάταξη της εικονογραφίας. Στον τρούλο δεσπόζει ο Παντοκράτορας, στη στεφάνη οι Δώδεκα Απόστολοι, στα σφαιρικά τρίγωνα οι τέσσερις Ευαγγελιστές και στην αψίδα του ιερού βήματος εικονίζεται η Παναγία ως μεσίτρια μεταξύ ουρανού και γης. Οι υπόλοιπες επιφάνειες περιέχουν

τοιχογραφίες με απεικονίσεις από τη ζωή του Χριστού, της Παναγίας, των Αποστόλων και των Αγίων Πατέρων. Στις τοιχογραφίες υπάρχουν ενδείξεις της προσφοράς και οι δεήσεις που έχουν σημειωθεί. Οι παραπάνω τοιχογραφίες είναι έργο του 1974 με αγιογράφο τον κ. Μάλια. Ενδεικτικά κάνουμε αναφορά σε μία τοιχογραφία, που βρίσκεται πάνω από την κεντρική είσοδο, τα Εσόδια της Θεοτόκου, δωρεά του Παναγιώτη Γεωργοστάθη που διέμενε στις Η.Π.Α

Σε αυτό το σημείο είναι σημαντικό να κάνουμε μια σύντομη ιστορική αναδρομή. Σύμφωνα με πληροφορίες, κατά το παρελθόν ο ναός περιείχε τοιχογραφίες οι οποίες, μετά την πυρπόληση του ναού από τον Ιμπράημ, ήταν φυσικό να υποστούν φθορά από τη φωτιά και τον καπνό. Τα επόμενα χρόνια, οι εσωτερικοί τοίχοι του ναού βιάστηκαν με αποτέλεσμα να καλυφθούν μαζί και οι παλιές τοιχογραφίες, σβήνοντας μαζί τους δυστυχώς και την ιστορία της πυρπόλησης του ναού. Σε νέα ανακαίνιση, τη δεκαετία του 1950, οι τοίχοι διακοσμήθηκαν με αστέρια δημιουργώντας μια εικόνα έναστρου ουρανού έως την τελευταία αγιογράφηση όπως αναφέρθηκε παραπάνω.

Επιπλέον, σύμφωνα με πληροφορίες που έχει καταγεγραμμένες ο πατήρ Μιχάλης Αλευράς, που υπηρέτησε το ναό της Παναγίας από το 1970 έως το 1981, Κουνουπιώτες, που σήμερα δεν είναι στη ζωή, του ανέφεραν μεταξύ άλλων ότι το 1860 προκλήθηκε μικρή πυρκαγιά στο ναό, πιθανόν από αμέλεια, και ότι καταστράφηκε ένα μέρος από το τέμπλο με τις ακόλουθες συνέπειες. Το παλιό τέμπλο αντικαταστάθηκε άμεσα από καινούργιο και μαζί αφαιρέθηκε και ο ιστορικός

σταυρός ο οποίος λέγεται ότι δέχτηκε το βόλι από τον Ιμπραήμ. Η παραπάνω πληροφορία διασταυρώθηκε και από τον κ. Κωνσταντίνο Αλεξανδράκη, κάτοικο Αμερικής μετά από τηλεφωνική επικοινωνία μαζί του.

Εδώ πρέπει να αναφερθεί ότι μέσα στο ναό, στη βόρεια πλευρά, υπάρχει πηγαδάκι βάθους 1,30 μέτρα. Αυτό, σύμφωνα με την τοπική παράδοση ήταν το σημείο από το οποίο εκτινάχθηκε νερό κατά την πυρπόληση του ναού από τον Ιμπραήμ και χάρη σε αυτό διασώθηκε ο ναός. Το πηγαδάκι αυτό περιείχε νερό, αγίασμα, που η στάθμη του παρέμενε πάντα ίδια, χειμώνα-καλοκαίρι, με βροχές ή με ανυδρία. Στις 6 Ιανουαρίου του 2008 όμως εκδηλώθηκε δυνατή σεισμική δόνηση στην ευρύτερη περιοχή της Κουνουπιάς και το πηγαδάκι στέρεψε. Από το 2011 όμως άρχισε να επανέρχεται λίγο νερό στον πυθμένα του.

Το τέμπλο

Το περίτεχνο μαρμαρίνο τέμπλο που υπάρχει σήμερα στο ναό της Παναγίας, εκτός από το δωδεκάορτο πάνω, κοσμεύεται από εικόνες μεγάλων διαστάσεων, ένθεν και ένθεν της Ωραίας Πύλης, έργα του Φώτη Κόντογλου. Ο Φώτης Κόντογλου γεννήθηκε στο Αϊβαλί της Μικράς Ασίας το 1895 και πέθανε στην Αθήνα το 1965. Ήταν Έλληνας λογοτέχνης και ζωγράφος με σημαντική συμβολή στο χώρο της βυζαντινής εικονογραφίας. Σήμερα θεωρείται ως ένας από τους κυριότερους εκπροσώπους του καλλιτεχνικού ρεύματος

της βυζαντινής ζωγραφικής. Μαθητές του υπήρξαν ο Γιάννης Τσαρούχης, ο Νίκος Εγγονόπουλος και άλλοι.²

Χριστός

Δια χειρός Φωτίου Κόνιογλου 1954

Ο μεγάλος αυτός καλλιτέχνης αποδίδει με αριστοτεχνικό τρόπο τη μορφή του Χριστού. Το στήσιμο της μορφής είναι δυναμικά μετωπικό, το πρόσωπο και ο λαιμός εύρωστα. Κυριαρχούν τα εξής χαρακτηριστικά: η απουσία εκφράσεως συναισθημάτων και ψυχικών καταστάσεων, ο τονισμός της γραμμής, οι πτυχώσεις των ενδυμάτων, τα θερμά χρώματα.

²

Εγκυκλοπαίδεια «Γιοβάνη»

Ελεούσα

Δια χειρός Φωτίου Κόντογλου 1954

Στο καταπληκτικό αυτό έργο ο μεγάλος αγιογράφος επιδιώκει την απόδοση του κάλλους και την τρυφερότητα, που δίνουν στις μορφές χυμό ζωής και φρεσκάδας, μια εικόνα κλασικής ωραιότητας.

Ιωάννης Πρόδρομος

Δια χειρός Φωτίου Κόντογλου 1954

Στην εικόνα αυτή μπορούμε να διακρίνουμε τον τονισμό του περιγράμματος της μορφής, τη μετωπική στάση, το εύρωστο πρόσωπο και τον λαιμό, καμία συναισθηματική φόρτιση στην έκφραση, τις πτυχώσεις των ενδυμάτων, τα παστέλ χρώματα. Όλα αυτά αποδεικνύουν το μεγάλο καλλιτεχνικό ταλέντο του Κόντογλου.

Κοίμηση της Θεοτόκου

Δια χειρός Φωτίου Κόντογλου 1954

Η σύνθεση είναι πολυπρόσωπη, οι μορφές κλασικές, τα οικοδομήματα πίσω έχουν προοπτική και βάθος. Στο κέντρο της σκηνής, ο Χριστός, ανάμεσα στους Αποστόλους, πάνω από την νεκρική κλίνη κρατεί τη φασκιωμένη ψυχή της μητέρας Του.

Αγία Τριάδα

Δια χειρός Φωτίου Κόντογλου εν Αθήναις 1954

Δέησης Νικολάου Αλεξανδράκη εις μνήμη των γονέων αυτού Δημητρίου και Όλγας

Τρεις Ιεράρχες

Δια χειρός Φωτίου Κόντογλου 1954

Οι μορφές είναι πλασμένες με αρμονικές σωματικές αναλογίες. Κυριαρχούν η μετωπικότητα των μορφών, η σοβαρότητα στις εκφράσεις, οι ελαφρές πτυχώσεις των ενδυμάτων και τα γεωμετρικά σχήματα.

Μέγας Αθανάσιος, Πατριάρχης Αλεξανδρείας

Δια χειρός Φωτίου Κόντογλου 1954

Ν. Δ. Αλεξανδράκη. Εις μνήμην Γονέων και αδελφού Αχιλλέως

Τα παστέλ χρώματα δημιουργούν ένα κλίμα ήσυχο και μαλακό χωρίς εντάσεις και ανησυχία

Προφήτης Ηλίας

Δια χειρός Φωτίου Κόντογλου 1954

Δαπάνη Ν.Δ Αλεξανδράκη εις μνήμην γονέων και αδελφού Αχιλλέως.

Αρχάγγελος Μιχαήλ

Δια χειρός Φωτίου Κόντογλου 1954

Δωρεά Νικολάου και Χρυσούλας Καλογιάννη

Αριστερά η πύλη προς την πρόθεση κλείνει με τον Αρχάγγελο Μιχαήλ.

Αρχάγγελος Γαβριήλ

Δια χειρός Φωτίου Κόντογλου 1954

Δωρεά Νικολάου και Χρυσούλας Καλογιάννη

Δεξιά η πύλη προς το διακονικό κλείνει με τον Αρχάγγελο Γαβριήλ.

Ωραία Πύλη

"Βασιλεύς Βασιλευόντων και Μέγας Αρχιερεύς"

Δια χειρός Φωτίου Κόντογλου 1956

Δέησης της δούλης του Θεού Άννας Παναγάκη 1956

Ο πολιτιστικός αυτός πλούτος, ο οποίος είναι απaráμιλλης αισθητικής αξίας, βρίσκεται σήμερα στο ναό της Παναγίας της Κουνουπιάς χάρη στην πρωτοβουλία και στις ενέργειες της τότε εκκλησιαστικής επιτροπής του 1954, στον αείμνηστο Τριαντάφυλλο Ζουμπούκο και στον κύριο Κωνσταντίνο Αλεξανδράκη. Αυτοί τότε μετέβησαν στην Αθήνα και με τη μεσολάβηση του αείμνηστου Παναγιώτη Πουλήτσα, προέδρου της τότε επικρατείας συνάντησαν το Φώτη Κόντογλου. Ο Παναγιώτης Πουλήτσας καταγόταν από το Γεράκι Λακωνίας και διατηρούσε φιλικές σχέσεις με τους Κουνουπιώτες. Τα παραπάνω τα γνωρίζουμε από πληροφορίες που μας είπε τηλεφωνικά ο κύριος Κωνσταντίνος Αλεξανδράκης, που διαμένει στις Η.Π.Α, ο οποίος είχε και ο ίδιος επισκεφθεί το Φώτη Κόντογλου στο εργαστήριό του.

Τέλος αξίζει να σημειωθεί ότι όλες αυτές οι εικόνες, που αγιογράφησε ο Φώτης Κόντογλου, έγιναν με δαπάνη των Κουνουπιωτών που διέμεναν στην Αμερική και το αντίτιμο της κάθε εικόνας αντιστοιχούσε τότε σε δύο χιλιάδες δραχμές η καθεμία.

Η εικόνα της Παναγίας

Μέσα στο ναό υπάρχει στο προσκυνητάρι η εικόνα της Υπεραγίας Θεοτόκου, μία από τις σπάνιες εικόνες στην οποία η Παναγία εικονίζεται μόνη της, στον τύπο της δεομένης. Η Παναγία εικονίζεται στο κέντρο και πλαισιώνεται από τριανταέξι απεικονίσεις Αγίων και παραστάσεων σε πολύ μικρή κλίμακα. Στον εικονογραφικό αυτό τύπο την Παναγία την περιβάλλουν από αριστερά ο Αρχάγγελος Μιχαήλ, από δεξιά ο Αρχάγγελος Γαβριήλ, από πάνω η Αγία Τριάδα και από κάτω η Κοίμηση της Θεοτόκου. Η εικόνα έχει αργυρή επικάλυψη και έτσι δε γνωρίζουμε ούτε την τεχνοτροπία της ούτε αν αναγράφονται η υπογραφή του αγιογράφου που τη φιλοτέχνησε και η χρονολογία.

Λέγεται ότι στην αρχική εικόνα απεικονιζόταν μόνο η Παναγία και η μεγέθυνσή της έγινε μεταγενέστερα, το 1895, όπως είναι χαραγμένο στο κάτω μέρος πάνω στην αργυρή επικάλυψη «ΕΠΙ ΔΗΜΑΡΧΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΧΑΡΔΟΥΒΕΛΗ ΚΑΙ ΕΠΙΤΡΟΠΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΝΙΑΡΧΟΥ ΚΑΙ ΚΥΡΙΛΟΥ ΚΑΛΟΓΙΑΝΝΗ. ΕΡΓΟΝ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΣΙΜΟΥΡΗ ΧΙΟΥ ΑΘΗΝΑΙ 1895»

Κάτω από τις τελευταίες απεικονίσεις έχουν χαραχτεί οι αρχικές λέξεις από εικοσιτέσσερα δίστιχα του Ακάθιστου Ύμνου. Με την τεχνοτροπία αυτή ολοκληρώνεται το ελληνικό αλφάβητο, από το Α έως το Ω.

Σύμφωνα με την τοπική παράδοση η εικόνα της Παναγίας είναι μία από τις εβδομήντα εικόνες που αγιογράφησε ο Ευαγγελιστής Λουκάς. Η εικόνα αυτή θεωρείται θαυματουργή από τους πιστούς και τους προσκυνητές και όσοι δέχτηκαν τη θεία χάρη της εναποθέτουν εκεί πολύτιμα τάματα. Επίσης υποστηρίζουν ότι είναι η ίδια εικόνα, που σύμφωνα με την παράδοση, βρέθηκε κρεμασμένη πάνω σε δέντρο στον τόπο που σήμερα είναι κτισμένος ο ναός.

Επιπλέον υπάρχει μέσα στο ναό και δεύτερο προσκυνητάρι με την εικόνα της Κοιμήσεως της Θεοτόκου η οποία έχει αργυρή επικάλυψη και έτσι δε μας επιτρέπει να γνωρίσουμε την τεχνοτροπία της, το δημιουργό της και τη χρονολογία, εάν βέβαια είναι καταγεγραμμένα.

Σήμερα ο ναός γιορτάζει στις 15 Αυγούστου και είναι αφιερωμένος στην Κοίμηση της θεοτόκου. Πλήθος πιστών συρρέουν από όλη τη γύρω περιοχή και πολλοί προσκυνητές καταφθάνουν από τη Λακωνία. Την παραμονή ψάλλεται πανηγυρικός εσπερινός με την εκκλησία και τον εξωτερικό χώρο κατάμεστα από πιστούς. Κατόπιν γίνεται λιτανεία και περιφορά της θαυματουργής εικόνας σε πομπή μεγαλοπρέπειας. Ανήμερα της εορτής τελείται θεία λειτουργία με πλήθος κόσμου μέσα και έξω από το ναό. Την εορτή της Παναγίας ο ιερέας, πατήρ Μιχάλης Αλευράς την αποκάλεσε «Πάσχα του καλοκαιριού» για την Κουνουπιά.

Το ιστορικό της ανευρέσεως της εικόνας

Τα ιστορικά στοιχεία της ανευρέσεως της εικόνας τα αντλήσαμε από την τοπική προφορική παράδοση που αγαπά να μεταδίδει από στόμα σε στόμα ότι η εικόνα της Παναγίας βρέθηκε κρεμασμένη με θαυματουργικό τρόπο σε δέντρο το οποίο βρισκόταν πάνω σε βράχο και στις ρίζες του έτρεχε νερό. Το είδος του δέντρου αυτού ήταν άγνωστο. Δύο μόνο τέτοια δέντρα υπήρχαν στην περιοχή, ένα στο οποίο βρέθηκε η εικόνα και το άλλο το οποίο βρισκόταν κοντά στο σημερινό κοιμητήριο. Επειδή λοιπόν το είδος του ήταν ακαθόριστο, οι κάτοικοι το

ονόμασαν Αγιόδεντρο και το θεωρούσαν ιερό δέντρο. Σήμερα βεβαίως το δέντρο αυτό δεν υπάρχει πια. Ως αιτία της ξήρανσής του θεωρείται το γεγονός της αποκόλλησης τμήματος του βράχου, στον οποίο επάνω είχε φυτρώσει και μεγαλώσει, γύρω στη δεκαετία του 1950.

Με την εμφάνιση της εικόνας οι Κουνουπιώτες αποφάσισαν να κτίσουν ναό και να τον αφιερώσουν στην Παναγία. Οι κάτοικοι θεώρησαν σωστό να μην τον κτίσουν εκεί ακριβώς όπου βρέθηκε η εικόνα αλλά σε άλλο σημείο πιο επίπεδο που βρισκόταν πιο κάτω. Αφού ξεκίνησαν τις εργασίες, σύμφωνα με την τοπική παράδοση, την επόμενη ημέρα το πρωί έβρισκαν τα εργαλεία στον τόπο που βρέθηκε η εικόνα. Αυτό το γεγονός επαναλήφθηκε τρεις φορές οπότε αποφάσισαν να κόψουν το βράχο και να κτίσουν το ναό στο σημείο που βρίσκεται σήμερα, δηλαδή εκεί ακριβώς που βρέθηκε η εικόνα της Παναγίας.

Φορητές εικόνες

Ήδη αναφέραμε τις εικόνες της Παναγίας της Δεομένης και της Κοιμήσεως της θεοτόκου, έργα ανεκτίμητης αξίας, καθώς και τα θαυμάσια βυζαντινά έργα του Φώτη Κόντογλου. Επιπλέον υπάρχουν μέσα στο ναό διάσπαρτες βυζαντινές εικόνες μεγάλων διαστάσεων με τα σημάδια από το πέρασμα των χρόνων. Η παράδοση λέει ότι είναι έργα του 12ου αιώνα. Η εικονογράφησή τους είναι πάνω σε ξύλο και η φθορά τους είναι μεγάλη.

Μερικές από αυτές είναι μη αναγνωρίσιμες σε στάδιο που δεν μπορούν να μελετηθούν. Σύμφωνα με την παράδοση, είχαν σταλεί από τη Ρωσία ως δωρεά στο μοναστήρι της Παναγίας της Κουνουπιάς. Λέγεται δε ότι τις φιλοτέχνησε ο αγιογράφος Βλαδίμηρος ο οποίος ήταν υπεύθυνος για την αγιογράφηση της εκκλησίας του Κιέβου και μάλιστα ότι ο ίδιος είχε λάβει μέρος και στην αγιογράφηση ενός τμήματος της Αγίας Σοφίας.

Ακόμα υπάρχουν τέσσερις σπάνιες αξιόλογες βυζαντινές εικόνες, η Παναγία η Πορταίτισσα της μονής Ιβήρωνος, ο Ιωάννης ο Πρόδρομος, η Κοίμηση της Θεοτόκου και η εικόνα του Χριστού. Οι τρεις πρώτες εικόνες έχουν την ίδια τεχνοτροπία, τις ίδιες αποχρώσεις και πιθανολογείται ότι είναι έργα των μοναχών της μονής Ιβήρωνος του Αγίου Όρους χωρίς όμως χρονολογία. Η τέταρτη εικόνα του Χριστού, θαυμάσιο κλασικό έργο, είναι άγνωστης προέλευσης και χρονολογίας.

Η Παναγία η Πορταΐτισσα

Ο Ιωάννης ο Πρόδρομος

Η Κοίμηση της Θεοτόκου

Ο Χριστός

Σύμφωνα με την παράδοση οι εικόνες αυτές κοσμούσαν το προηγούμενο τέμπλο το οποίο αντικαταστάθηκε από το σημερινό μαρμάρινο το 1954.

Ο κ. Καμαρινός Μάστορης, τέως γραμματέας της κοινότητας Κουνουπιάς, μας πληροφορεί ότι το τέμπλο ήταν έργο του ίδιου καλλιτέχνη που είχε φιλοτεχνήσει και το τέμπλο που βρίσκεται στο καθολικό της μονής της Έλωνας.

Πάνω σ' αυτό υπάρχει και η αντίθετη άποψη, η οποία υποστηρίζεται από πολλούς, ότι δε σχετίζονται αυτά τα δύο έργα διότι έχουν τελείως διαφορετική τεχνοτροπία. Από τη μια το τέμπλο της Έλωνας είναι όλο ξυλόγλυπτο από καρυδιά με παραστάσεις από τη ζωή του Χριστού και της Παναγίας, την άμπελο, ζώα και άλλα, ένα αριστούργημα. Το τέμπλο αυτό σήμερα προστατεύεται πίσω από κρύσταλο και βρίσκεται σε πολύ καλή κατάσταση. Από την άλλη το τέμπλο της Παναγίας της Κουνουπιάς ήταν ξυλόγλυπτο από καρυδιά, λιτό με λεπτότατη τέχνη σε κάποια σημεία του. Οι Κουνουπιώτες δε γνωρίζουν σήμερα τα αίτια της καταστροφής του τέμπλου αυτού, σε σημείο που δεν επιδεχόταν συντήρηση, με αποτέλεσμα να αντικατασταθεί και να χαθεί ένα ακόμη μνημείο πολιτισμού.

Συμπερασματικά δεν μπορούμε να αποκλείσουμε την πιθανότητα το τέμπλο της Παναγίας της Κουνουπιάς να είναι έργο του ίδιου καλλιτέχνη που ολοκλήρωσε το τέμπλο της Έλωνας διότι, σύμφωνα με την παράδοση, ο καλλιτέχνης που φιλοτέχνησε το μεγαλύτερο μέρος του δεν μπόρεσε να το ολοκληρώσει για άγνωστους λόγους.

Ιερά κειμήλια

Ο ναός της Παναγίας της Κουνουπιάς, ο οποίος πιθανολογείται ότι έχει βίο περίπου τετρακόσια χρόνια, δεν έχει μεγάλη κτηματική περιουσία. Κατέχει στην ιδιοκτησία του μόνο δύο σπίτια σε καλή κατάσταση στην Κουνουπιά, ένα κτήμα στο Νεοχώρι καθώς και ένα κτήμα μεταξύ Αλεποχωρίου και Γερακίου, 17 στρεμμάτων περίπου.

Αντίθετα ο ναός είναι πλούσιος σε ιερά κειμήλια. Πρώτα-πρώτα οι βυζαντινές εικόνες, που ήδη αναφέραμε, είναι όλες έργα ανεκτίμητης θρησκευτικής, ιστορικής και πολιτιστικής αξίας. Εκτός όμως από τις εικόνες υπάρχει ακόμη ένα αντιμήνσιο, σπάνιο ιερό κειμήλιο, ρώσικης προέλευσης του 18ου αιώνα. Φαίνεται ότι εστάλη στη μονή της Κουνουπιάς το 1755 το οποίο και καθαγίασε πιθανόν ο οικείος επίσκοπος για να τελεστεί στο εξής η θεία λειτουργία στο ναό, όπως αναφέρουν τα κείμενα τα οποία είναι γραμμένα στη Ρώσικη γλώσσα.

Αντιμήνσιο

Σπάνιο ιερό κειμήλιο. Λέγεται ότι ο μητροπολίτης Κιέβου το δώρισε στην Ελλάδα, στη μονή της Παναγίας στην Κουνουπιά.

Μετάφραση: Το ιερότατο Αντιμήνσιο, ήτοι η Αγία Τράπεζα του Κυρίου και θεού και Σωτήρος ημών Ιησού Χριστού, αγιάσθηκε από τη χάρη του Παναγίου και Ζωοποιού Πνεύματος και την ευλογία της Αγιωτάτης Κυβερνώσης Συνόδου, και ευλογήθηκε από τον Ορθόδοξο ελέω Θεού Αρχιεπίσκοπο-Μητροπολίτη Κιέβου και Γαλικίας ΤΙΜΟΘΕΟ.

Μετάφραση: Επί βασιλείας της Ευσεβεστάτης Μεγάλης Ηγεμονίδος μας αυτοκράτειρας Ελισάβετ Πέτροβνας, αυτοκράτειρας πασών των Ρωσιών, κατά το έτος από κτίσεως κόσμου 7263, από γεννήσεως Ιησού Χριστού 1755 μήνα Μάιο, ημέρα 10η επ' αυτού ιερούργησε τη Θεία Λειτουργία στο ναό της Κοιμήσεως της Θεοτόκου στην Ελληνική χώρα, στο νησί (Αμορένσκι), στη μονή (Κονφίσκι).

Παρατηρήσεις: Η αυτοκράτειρα Ελισάβετ Πέτροβνα ήταν η κόρη του Μεγάλου Πέτρου, τσάρου της Ρωσίας. Οι λέξεις Αμορένσκι και Κονφίσκι δεν μπορούν να αποδοθούν στα Ελληνικά. Πιθανολογούμε ότι το «Αμορένσκι» αναφέρεται στο «Μοριά» και το «Κονφίσκι» αναφέρεται στο χωριό «Κουνουπιά»

Επιπλέον, εκτός από το αντιμήνσιο, διασώζονται και φυλάσσονται διάφορα εκκλησιαστικά βιβλία, ευαγγέλια, ωρολόγια και άλλα κειμήλια. Πιο αναλυτικά υπάρχει ένα μεταλλικό ευαγγέλιο του οποίου δεν αναφέρεται η χρονολογία αλλά από την τεχνοτροπία του συμπεραίνεται ότι ανήκει στο 16ο με 17ο αιώνα. Επίσης φυλάσσεται ένα ευαγγέλιο με επένδυση βελούδο το οποίο έχει κεντημένη με ασπμμένα κλωστή την εξής επιγραφή «ΜΠΕΝΙΖΕΛΟΥ ΚΥΡΙΑΚΟΥΛΑ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΣ». Η δωρεά αυτή μας παραπέμπει στην ΑΓΙΑ ΦΙΛΟΘΕΗ ΑΘΗΝΑΣ. Επίσης υπάρχει το παλιό ασπμμένο κάλυμμα της εικόνας της Παναγίας σε μικρό μέγεθος. Τέλος υπάρχουν και πολλά άλλα αντικείμενα όπως συλλογές από σταυρούς, αντιμήνσια, καλύμματα, προθέσεις, καντήλια με χρονολογίες 1714, 1724, 1786, 1862 και άλλα.

Κλείνοντας πρέπει να τονιστεί ότι ο ναός της Παναγίας της Κουνουπιάς εκτός από ιερός χώρος αποτελεί αναμφισβήτητα και εστία πολιτισμού. Γι αυτό το λόγο επιβάλλεται η διαφύλαξη και προστασία της ιερής αυτής κληρονομιάς και πολύτιμης παρακαταθήκης ώστε τα ιερά αυτά κειμήλια να μην μπορούν εύκολα να γίνονται λεία σε χέρια αρχαιοκάπηλων και κερδοσκόπων. Στόχος όλων μας πρέπει να είναι αυτοί οι θησαυροί να συνεχίσουν να παραμένουν σε καλή κατάσταση

και να κληροδοτούνται εκεί που ανήκουν, στις επόμενες γενιές, στους νεώτερους που χρειάζονται σημαντικά και σταθερά σημεία αναφοράς.

Θαύματα της Παναγίας

Στη θρησκευτική συνείδηση και στις ψυχές των Κουνουπιωτών η εικόνα της Παναγίας λατρεύεται ως θαυματουργή και σύμφωνα με την τοπική παράδοση έχουν καταγραφεί πολλά θαύματά της. Θα αναφερθούν στη συνέχεια μερικά από αυτά.

Το θαυμαστό γεγονός της κατάσβεσης της φωτιάς από το νερό που εκτινάχθηκε από το δάπεδο του ναού, σαν συντριβάνι, κατά την πυρπόληση του ναού από τον Ιμπραήμ, το 1826

Ένα ακόμη θαυμαστό γεγονός, πολύ σημαντικό έχει μείνει έντονα στη μνήμη των Κουνουπιωτών. Σε παλαιότερη εποχή γύρω στο 1930 μια μπτέρα, καταγόμενη από το Γεράκι Λακωνίας, πήγε το παιδάκι της το οποίο δεν περπατούσε, στην Παναγία. Η μπτέρα έμεινε μέσα στο ναό και προσευχόταν επί τρεις ημέρες. Την τρίτη ημέρα, την ώρα της θείας λειτουργίας, το παιδάκι κατέβηκε από την αγκαλιά της μάνας του, πήρε ένα κερί και το άναψε μπροστά στα έκπληκτα μάτια όλων. Οι πιστοί δεν μπορούσαν να συγκρατήσουν τη συγκίνησή τους.

Ένα άλλο θαυμαστό γεγονός συνέβη γύρω στο 1945. Στη νότια πλευρά του ναού υπήρχε ένας τεράστιος βράχος ο οποίος

αποκολλήθηκε από τη θέση του και λογικά θα έπεφτε πάνω στο ναό, τον οποίο και θα γκρέμιζε, επειδή ήταν πολύ μεγάλος αναλογικά με το ναό. Σύμφωνα λοιπόν με την παράδοση, «λες και το χέρι της Παναγίας να τον ώθησε» ο βράχος έπεσε στη βόρεια πλευρά χωρίς να αγγίξει καθόλου το ναό.

Αναφέρεται επίσης ένα ακόμα περιστατικό. Σε παλαιότερη εποχή, ένα καλοκαίρι έπιασε φωτιά κοντά στο δάσος Κεφαλάρι και ο άνεμος την οδήγούσε προς το δάσος. Ο ιερέας του χωριού μαζί με τους χωρικούς έκαναν λιτανεία και προσευχές. Τότε ο αέρας άλλαξε κατεύθυνση και έτσι το δάσος σώθηκε. Αυτό οι κάτοικοι το απέδωσαν στη βοήθεια της Παναγίας.

Τέλος πολλοί είναι αυτοί που αναφέρουν ότι σε δύσκολες προσωπικές στιγμές της ζωής τους αφού επικαλέστηκαν την Παναγία δέχτηκαν τη θεία χάρη της και με πολύ συγκίνηση περιγράφουν τα βιώματά τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

Η ιστορία της Κουνουπιάς μέσα στο χρόνο

Η Κουνουπιά κατά τους προεπαναστατικούς και μεταεπαναστατικούς χρόνους

Η προσέγγιση και κατανόηση του σημαντικού αυτού μέρους της ιστορίας, θα είναι αδύνατη εάν δεν χαραχθεί το ευρύτερο ιστορικό και πνευματικό πλαίσιο της εποχής εκείνης. Από τα μέσα του 17ου αιώνα αρχίζει να γίνεται αισθητή η παρακμή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Μετά την αποτυχημένη πολιορκία της Βιέννης (1683) χάθηκε και η τελευταία ελπίδα των Τούρκων να προχωρήσουν στην κατάκτηση της Ευρώπης. Σε αντίθεση όμως με την Οθωμανική Αυτοκρατορία, ο Ελληνισμός, παρ' όλο που αποτελεί ακόμα τμήμα της, αρχίζει από το 18ο αιώνα να σημειώνει πρόοδο σε όλους τους τομείς. Το 1821 οι Έλληνες θα βρεθούν «κράτος εν κράτει» με την αυτοδιοίκησή τους, την παιδεία τους, το εμπόριο και τη ναυτιλία τους.³

Η Κουνουπιά, σύμφωνα με την παράδοση, κατά τη δύσκολη αυτή περίοδο της Τουρκοκρατίας των προεπαναστατικών και μεταεπαναστατικών χρόνων, είχε 400 σπίτια και περίπου

3

π. Γεωργίου Μεταλλινού «Τουρκοκρατία», σελ. 141

2000 κατοίκους. Το χωριό της Κουνουπιάς ήταν το κεφαλοχώρι της περιοχής, είχε οργανωμένη και κλειστή κοινωνία και διέθετε αυτάρκεια. Είχε τρεις εκκλησίες, την Παναγία, την Αγία Παρασκευή κοντά στο σημερινό κοιμητήριο, το οποίο σήμερα έχει τον Άγιο Κωνσταντίνο, και τον Άγιο Γεώργιο στην είσοδο του χωριού. Στη θέση του παλιού ναού του Αγίου Γεωργίου σήμερα υπάρχει το μικρό προσκυνητάρι του Αγίου Γεωργίου.

Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, σύμφωνα πάντα με την τοπική παράδοση, οι Τούρκοι είχαν επιλέξει την Κουνουπιά και είχαν εγκαταστήσει εκεί την έδρα τους. Μάλιστα είχαν μετατρέψει κάποιες οικίες σε πυργόσπιτα με πολεμίστρες για τη διαμονή τους. Μετά την επανάσταση, γύρω στο 1828 επί Καποδίστρια, κατά την οριοθέτηση νομών και τοπικών διοικήσεων δημιουργήθηκε ο δήμος Μαριού. Αυτός συμπεριελάμβανε τα εξής χωριά: Μαρί, Χούνη, Πελετά Αμυγδαλιά, Πηγάδι, Λογγάρι, Πυργούδι, Πούλιθρα, Τσιτάλια και τέλος την Κουνουπιά η οποία ήταν και η πρωτεύουσά του. Ο δήμος με τη μορφή αυτή διατηρήθηκε για μεγάλο χρονικό διάστημα διότι επικράτησε έως το 1912 με 1914. Στο διάστημα αυτό είχαν μεσολαβήσει κάποιες επανασυστάσεις. Τελικά το 1914 επί πρωθυπουργίας Βενιζέλου, με νέα νομοθεσία, οι δήμοι διαχωρίστηκαν σε κοινότητες. Τα χωριά Μαρί, Κουνουπιά και Χούνη ενώθηκαν σε μία κοινότητα.

Η οικονομία της Κουνουπιάς κατά τον 18ο & 19ο αιώνα

Η ιστορία και η οικονομία κάθε τόπου επηρεάζεται σε πολύ μεγάλο βαθμό από το γεωγραφικό περιβάλλον. Αυτό περιλαμβάνει τα φυσικά χαρακτηριστικά όπως την τοπογραφία, το έδαφος, το κλίμα και τα άλλα φυσικά αγαθά. Το ίδιο ισχύει και για την Κουνουπιά, το ορεινό αυτό χωριό, που στην πραγματικότητα η οικονομία του στηριζόταν στη γεωργία και την κτηνοτροφία.

Οι κάτοικοι στην πλειοψηφία τους ήταν αγρότες και κτηνοτρόφοι. Η γεωργία ήταν κατά βάση φυσική καλλιέργεια χωρίς άρδευση. Ποτιστική καλλιέργεια ήταν δυνατή μόνο κοντά σε πηγές συνεχούς ροής και αφορούσε κυρίως τα κηπευτικά. Ως ορεινή περιοχή που ήταν, η γεωργία στηριζόταν κυρίως σε καλλιέργειες που ποτίζονταν από τη βροχή, χωρίς ανάγκη άρδευσης. Τα σπουδαιότερα προϊόντα που παρήγαν ήταν σιτηρά, κρασί, φακές, ρεβύθια και άλλα ενώ από τα χειμερινά τους κτήματα στα Πούλιθρα παρήγαν λάδι και χαρούπια. Επιπλέον ασχολούνταν με τη δενδροκαλλιέργεια όπως αμπέλια, συκιές, καρυδιές, πολλές μουριές καθώς επίσης ελιές και χαρουπιές στα Πούλιθρα. Στις μουριές μάλιστα, σύμφωνα με όσα μας είπε η κυρία Βασιλική Φράγκου- Ζαμπέτα, στα παλαιότερα χρόνια καλλιεργούσαν μεταξοσκώληκα.

Παράλληλα με τη γεωργία, υπήρχε μεγάλη δραστηριότητα και με την κτηνοτροφία. Πολλές χιλιάδες αιγοπρόβατα εκτρέφονταν στην ευρύτερη περιοχή της Κουνουπιάς με αποτέλεσμα να υπάρχουν άφθονα κτηνοτροφικά προϊόντα όπως κρέας, γάλα, τυριά, μαλλιά και δέρματα.

Εκτός όμως από τις γεωργικές και κτηνοτροφικές δραστηριότητες οι Κουνουπιώτες ασχολήθηκαν και με το εμπόριο. Κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας, οι Έλληνες γενικά, παρ' όλο που ήταν κάτω από τον Τούρκικο ζυγό, απολάμβαναν κάποιες ελευθερίες. Έτσι στις αρχές του 19ου αιώνα η Κουνουπιά παρουσίασε και οικονομική ανάπτυξη, στα πλαίσια και των ελευθεριών που υπήρχαν και του γενικότερου επαναστατικού κλίματος. Αναπτύχθηκε εμπορική δραστηριότητα που παρέσυρε στην ανοδική της πορεία τα αγροτικά και κτηνοτροφικά προϊόντα. Το εμπόριο, όπως ήταν φυσικό, πέρασε στα χέρια των οικονομικά ισχυρών και αυτών που ήταν ικανοί στις επικοινωνίες και τις συναλλαγές. Τα εμπορεύματα μεταφέρονταν οδικώς με ζώα, κυρίως στα Φωκιάνα και στα Πούλιθρα και από εκεί ακτοπλοικώς με καΐκια προς τα μεγάλα αστικά κέντρα της Ελλάδας και κυρίως στην Αθήνα.

Αναμφίβολα το εμπόριο ήταν ο σπουδαιότερος παράγοντας της οικονομίας και της ευημερίας της Κουνουπιάς κατά την περίοδο αυτή.

Η παιδεία κατά τον 18ο & 19ο αιώνα

Η εμπορική και οικονομική ανάπτυξη της Κουνουπιάς επηρέασε και την πορεία της παιδείας. Ο Ελληνισμός στην πνευματική του διάσταση δεν κλείστηκε ποτέ σε οποιαδήποτε σύνορα. Έτσι δεν αποτέλεσε εξαίρεση το απομακρυσμένο από τα κέντρα αυτό χωριό το οποίο, όπως λέγεται, έστελνε παιδιά για σπουδές στη Δύση όπως για παράδειγμα στη Γαλλία. Και βέβαια πολλοί Κουνουπιώτες μετά την απελευθέρωση αποφοίτησαν από τα Ελληνικά πανεπιστήμια.

Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί και να τονιστεί ότι στο τότε νεοσύστατο ελληνικό κράτος, με τα περιορισμένα σύνορά του, κτίστηκε το 1828 στην Κουνουπιά ένα από τα πρώτα δημοτικά σχολεία που ίδρυσε ο Καποδίστριας. Ο Καποδίστριας υπήρξε ο πρώτος κυβερνήτης του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους και όπως γνωρίζουμε από τη νεότερη ιστορία της Ελλάδας επιδίωξε την επανόρθωση του έθνους μέσα από την εργασία και την παιδεία. Επένδυσε στη μόρφωση των νέων και έδωσε προτεραιότητα στη στοιχειώδη εκπαίδευση γιατί αυτό χρειαζόταν την εποχή εκείνη ο τόπος.

Το σχολείο αυτό ήταν ένα μικρό μονόχωρο οικοδόμημα του οποίου ελάχιστα ίχνη υπάρχουν σήμερα κοντά στην περιοχή που βρίσκεται το σημερινό δημοτικό σχολείο. Το σχολείο αυτό δυστυχώς δε σώζεται σήμερα με αποτέλεσμα να έχει χαθεί ένα ακόμα μνημείο από την ιστορία του νεότερου ελληνισμού.

Οι παραπάνω πληροφορίες προέρχονται από μαρτυρίες του κ. Καμαρινού Ι. Μάστορη, τέως γραμματέα της Κοινότητας Κουνουπιάς.

Το 1935 με 1936 κτίστηκε το δημοτικό σχολείο που υπάρχει σήμερα με δαπάνη που εβάρυνε τους εξ Αμερικής Κουνουπιώτες. Λειτουργούσε έως το 1967 και έκτοτε, λόγω έλλειψης μαθητών, διακόπηκε η λειτουργία του και παραμένει κλειστό έως σήμερα.

Θα ήταν παράλειψη να μην αναφέρουμε ότι από την Κουνουπιά καταγόταν και ο δημοσιογράφος, ποιητής και λογοτέχνης Κώστας Ουράνης (1890-1953) , φιλολογικό ψευδώνυμο του Κωνσταντίνου Νιάρχου. Ο Κώστας Ουράνης ήταν γιός του Νικολάου Νιάρχου ο οποίος γεννήθηκε και μεγάλωσε στην Κουνουπιά και έζησε στην Κωνσταντινούπολη. Ο Κώστας Ουράνης δημοσίευσε πολλές πεζογραφίες και ποιητικές συλλογές που περιέχουν γνήσια λυρική διάθεση, μεγάλη παρατηρητικότητα και εξαιρετική περιγραφική ικανότητα. Μετά το θάνατό του δημοσιεύτηκαν τα Άπαντά του σε 10 τόμους.⁴

4

Εγκυκλοπαίδεια «Γιοβάνη» τόμος 16, σελ. 275

Η πυρπόληση του ναού της Παναγίας από τον Ιμπραήμ

Στα μεταεπαναστατικά ταραγμένα εκείνα χρόνια, ο Ιμπραήμ πασάς (1789-1848), αντιβασιλέας (χαλίφης) της Αιγύπτου και θετός γιος του Μωχάμετ Άλυ ήλθε στην επαναστατημένη Ελλάδα το 1824 με ισχυρές Αιγυπτιακές στρατιωτικές δυνάμεις, οργανωμένες και καλά εξοπλισμένες. Αυτό συνέβη έπειτα από αίτημα της Τουρκίας στην οποία η Αίγυπτος τότε ήταν υποτελής. Ο Ιμπραήμ πασάς κατέλαβε την Κρήτη, ναυμάχησε με τον Ανδρέα Μιαούλη, αποβιβάστηκε στη Μεσσηνία το 1825, κυρίευσε το Ναυαρίνο και την Τριπολιτσά και έσπειρε παντού στο πέρασμά του τον όλεθρο και τον τρόμο.⁵

Από την καταστροφική του manía δεν άφησε εκτός προγράμματος και την Κυνουρία. Η οχυρή θέση της ιερής μονής Προδρόμου Κυνουρίας έγινε καταφύγιο πολλών. Ο Ιμπραήμ έκανε απόπειρα κατά της μονής και αποκρούστηκε από μικρή φρουρά. Επίσης πυρπόλησε και τη μονή της Παναγίας της Μαλεβής αλλά ευτυχώς δεν τη διέλυσε.⁶

⁵
Εγκυκλοπαίδεια «Γιοβάνη» τόμος 10, σελ. 275

⁶
Μητροπολίτης Μαντινείας και Κυνουρίας Αλέξανδρος,
«Μοναστήρια Πάρνωνος», σελ.78

Οι επιδρομές του Ιμπραήμ συμπεριέλαβαν και τη μονή της Παλαιοπαναγιάς την οποία, μέρος των στρατευμάτων του, πυρπόλησαν και λεπλάτησαν.⁷

Επίσης ο Ιμπραήμ στο πέρασμά του το 1826, έκαψε το Καστρί και τον Άγιο Πέτρο. Έπειτα συνέχισε την καταστροφική του πορεία καίγοντας τον Πραστό και κατευθύνθηκε νοτιότερα φτάνοντας στην Κουνουπιά. Σύμφωνα με την παράδοση πρώτος στόχος ήταν ο ναός της Παναγιάς ενώ κατόπιν πυρπόλησαν και λεπλάτησαν και το χωριό. Όταν έφτασαν στην Κουνουπιά, ο Ιμπραήμ με τα στρατεύματά του εισέβαλαν στο ναό και λέγεται ότι διέταξε να τουφεκίσουν το Σταυρό ο οποίος βρισκόταν πάνω από το τέμπλο, που χωρίζει το ιερό βήμα από τον κυρίως ναό. Το βόλι βρήκε το στόχο του, τον ξυλόγλυπτο Σταυρό.

Σχετικά με αυτή την πληροφορία οι απόψεις διαφοροποιούνται. Μία άποψη αναφέρει πως ο στρατιώτης που χτύπησε το Σταυρό έπεσε νεκρός αφού πρώτα το κεφάλι του στράφηκε προς τα πίσω. Άλλη άποψη υποστηρίζει ότι το βόλι του στρατιώτη που στόχευσε το Σταυρό εξοστρακίστηκε και χτύπησε τον ίδιο. Αναφέρουν επίσης ότι αφού κτύπησε το βόλι το Σταυρό αμέσως κύλησε αίμα από το σημείο που δέχτηκε το βόλι. Λέγεται μάλιστα ότι ο Ιμπραήμ, όταν είδε αυτό που συνέβη, εξαγριώθηκε και είπε «Κακό μοναστήρι!».

7

Μητροπολίτης Μαντινείας και Κυνουρίας Αλέξανδρος,
«Μοναστήρια Λυμποχώρια», σελ. 368

Κατόπιν, αφού διέταξε να γεμίσουν το ναό με ξερά ξύλα και κλαδιά, έβαλαν φωτιά. Ο ναός όμως διασώθηκε γιατί συνέβη, όπως αναφέρουν, το εξής θαυμαστό γεγονός. Από το δάπεδο της βόρειας πλευράς του ναού ανάβλυσε νερό και έσβησε τη φωτιά. Έτσι ο ναός υπέστη βέβαια ζημιές αλλά ευτυχώς δεν καταστράφηκε ολοσχερώς. Σύμφωνα με την επικρατέστερη άποψη, το γεγονός της πυρπόλησης του ναού της Παναγίας της Κουνουπιάς έλαβε χώρα στις 14 Σεπτεμβρίου του 1826, σύμφωνα και με όσα αναφέρει ο Θάνος Βαγενάς για το πέρασμα του Ιμπραήμ από την Κουνουπιά.⁸

Το καταστροφικό αυτό μένος του Αιγύπτιου αξιωματούχου Ιμπραήμ ενάντια σε όλη την Πελοπόννησο αλλά κυρίως ενάντια στα ορθόδοξα μοναστήρια και εκκλησίες μπορεί να αιτιολογηθεί ως εξής. Φαίνεται ότι ο Ιμπραήμ εξυπηρετούσε συμφέροντα της Υψηλής Πύλης η οποία επιδίωκε την εξουδετέρωση οποιωνδήποτε στοιχείων συνοχής και ενότητας των Ελλήνων. Δεν πρέπει να ξεχνάμε τον ιστορικό ρόλο και την πολιτιστική προσφορά των ορθόδοξων μοναστηριών και εκκλησιών που συνέβαλαν καθοριστικά στη διαφύλαξη της εθνικής ενότητας μέσω της γλώσσας και της θρησκείας κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Επίσης ο ρόλος της εκκλησίας υπήρξε αναμφισβήτητος πρωταγωνιστικός στον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα των Ελλήνων και άγγιξε συχνά τα όρια της αυτοθυσίας. Δε γνώριζαν όμως ούτε οι Τούρκοι ούτε οι Αιγύπτιοι ότι «σ' αυτό τον τόπο Ορθοδοξία και Ελλάδα πάνε πάντα μαζί», όπως έγραφε ο αείμνηστος Φώτης Κόντογλου.

8

Θάνος Βαγενάς, «Ιστορικά της Τσακωνιάς και Λεωνιδίου»

Ο Σταυρός

Περιγραφή του Σταυρού

Ο Σταυρός, το ιερό αυτό κειμήλιο, που δέχτηκε τα πυρά του Ιμπραήμ, σύμφωνα με την παράδοση, είναι έργο του 19ου αιώνα και ρώσικης προέλευσης. Παραμένει αδιάψευστος μάρτυρας της βίαιης συμπεριφοράς του Ιμπραήμ, όταν εισέβαλε το 1826 στο ναό της Παναγίας της Κουνουπιάς με άγριες και καταστροφικές προθέσεις. Είναι εμφανές ακόμα και σήμερα το σημάδι που άφησε το βόλι του στρατιώτη του Ιμπραήμ στη δεξιά κνήμη του εικονιζόμενου Εσταυρωμένου.

Ο Σταυρός είναι ξυλόγλυπτος με επίχρυσο πλαίσιο σε όλη τη θεματογραφία του η οποία αποτελείται από σύνθεση εικόνων. Ο αγιογράφος, που παραμένει άγνωστος, απεικονίζει με ασυναγώνιστη τέχνη τον Εσταυρωμένο Ιησού. Στις άκρες των τεσσάρων κεραιών του Σταυρού απεικονίζονται σε μετάλλια τα τέσσερα σύμβολα των Ευαγγελιστών. Στον οριζόντιο άξονα, στη δεξιά πλευρά του Εσταυρωμένου, απεικονίζεται ο λέων προσωποποιημένος που αποτελεί σύμβολο του ευαγγελιστή Μάρκου. Στην αριστερή πλευρά εικονίζεται ο άγγελος, σύμβολο του ευαγγελιστή Ματθαίου. Στον κατακόρυφο άξονα, στο πάνω άκρο, απεικονίζεται ο αετός, σύμβολο του ευαγγελιστή Ιωάννη και στο κάτω άκρο του άξονα ο μόσχος ο οποίος αναφέρεται στον ευαγγελιστή Λουκά. Τέλος, στη βάση κάτω ακριβώς από το μέταλλιο υπάρχει κείμενο σε κτητορική γραφή όπου αναφέρεται ο δωρητής καθώς και η χρονολογία σε βυζαντινή γραφή.

Το κείμενο παρατίθεται αυτούσιο.

«ΠΕΡΙ ΑΓΙΑΣ ΣΤΑΥΡΩΣΗΣ
ΚΑΙ ΑΙ ΔΩΔΕΚΑ ΔΕΣΠΟΤΙΚΑΙ ΕΟΡΤΑΙ
ΔΙΗΣΤΟΡΗΘΗΚΑΝ ΔΙΑ ΕΞΟΔΟΥ ΤΟΥ ΤΙΜΙΩΤΑΤΟΥ
Κ.Κ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΤΟΥ Κ. ΓΙΑΝΝΑΚΟΥ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ
ΔΙΑ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ ΤΟΥ ΑΙΩΝΙΟΝ
1814 Μαρτίου 6»

Σημ. Επειδή κάποιες λέξεις του κειμένου ήταν δυσανάγνωστες αποδόθηκαν κατά προσέγγιση.

Στη βάση του Σταυρού εκατέρωθεν, εικονίζονται δύο δράκοι με τις κεφαλές τους στραμμένες σε αντίθετη φορά. Στις κεφαλές των δράκων στηρίζονται δύο εικόνες. Δεξιά του Εσταυρωμένου απεικονίζεται η Παναγία και αριστερά ο Ιωάννης, ο αγαπημένος μαθητής Του. Και στις δύο εικόνες έχει αποτυπωθεί η συγκρατημένη θλίψη και το βουβό δράμα. Όλη η θεματογραφία του Σταυρού ανήκει στα «Λυπηρά».

Ο Σταυρός σήμερα

Αφήνοντας πίσω το Λεωνίδιο και με κατεύθυνση προς το λιμάνι της Πλάκας, σε 2 χιλιόμετρα περίπου, ακολουθούμε το δρόμο που στρίβει δεξιά και ανηφορίζουμε με αρκετές στροφές μέσα από ένα άγονο και σκληρό τοπίο με αραιή άγρια βλάστηση. Σε απόσταση 10 χιλιομέτρων περίπου από το Λεωνίδιο, βρίσκεται μικρό οροπέδιο που στο κέντρο του είναι κτισμένο το χωριό Τσιτάλια, με πολύ πυκνή δόμηση.

Τα Τσιτάλια, το 19ο αιώνα, ήταν ένα μικρό και πολύ φτωχό χωριό. Παρά όμως τις οικονομικές δυσκολίες που αντιμετώπιζαν

Παρεκκλήσι Αγίου Γεωργίου

οι κάτοικοι τα δύσκολα εκείνα χρόνια, το 1841 έκτισαν ένα μικρό ναό, τον Άγιο Γεώργιο, ένα ταπεινό έργο φτώχειας και μόχθου. Σήμερα ο ναός αυτός είναι παρεκκλήσι διότι δίπλα του στέκει μεγαλοπρεπής ο νέος ναός του Αγίου Γεωργίου που ιδρύθηκε τη δεκαετία του 1950. Στο παλαιό αυτό εκκλησάκι, το οποίο ανακαίνισαν τα τελευταία χρόνια, βρίσκεται και φυλάσσεται από το 1860 ο Σταυρός, το ιερό και ιστορικό σύμβολο της Παναγίας της Κουνουπιάς ο οποίος δέχτηκε το βόλι από τα στρατεύματα του Ιμπραήμ.

Στη συνέχεια θα παραθέσουμε τις απόψεις κατοίκων του χωριού, Τσιτάλια σχετικά με το Σταυρό και τις συνθήκες απόκτησής του.

Πρώτον, σύμφωνα με όσα κατέθεσε ο κ. Νικόλαος Σαρρής ή Κόης, συνταξιούχος αξιωματικός του εμπορικού ναυτικού, το γεγονός της μεταφοράς του Σταυρού από το ναό της Παναγίας της Κουνουπιάς στο ναό του Αγίου Γεωργίου στα Τσιτάλια έλαβε χώρα το 1860 και ήταν προϊόν αγοραπωλησίας. Λέγεται ότι πωλήθηκε στους κατοίκους των Τσιταλίων για τις ανάγκες του ναού της Παναγίας της Κουνουπιάς. Βέβαια δεν υπάρχουν αποδεικτικά έγγραφα ή τίτλοι που να τεκμηριώνουν μια τέτοια συναλλαγή. Όλα όσα μας ανέφερε ο κ. Σαρρής τα διηγήθηκε σ' αυτόν ο παππούς του, ο Μιχάλης Λυκουριάς ο οποίος έζησε από το 1850 έως το 1942 και είχε βιώσει το γεγονός της μεταφοράς και παράδοσης του Σταυρού.

Την ίδια άποψη συμμαρρίζεται και η κ. Παναγιώτα Σαρρή-Γεωργοστάθη, εκπαιδευτικός, η οποία μάλιστα συμπληρώνει ότι η αγορά του Σταυρού έγινε με δαπάνη των Τσιταλιωτών που διέμεναν στην Αμερική. Οι πληροφορίες της αυτές προέρχονται

από την προφορική παράδοση. Άλλος κάτοικος από τα Τσιτάλια υποστηρίζει ότι ο Σταυρός δόθηκε εκούσια στο ναό των Τσιταλίων και δεν πωλήθηκε.

Κατά τη δεκαετία του 1990 μετά από αίτημα του συλλόγου των Τσιταλιωτών προς την αρχαιολογική υπηρεσία της Σπάρτης, εστάλη ειδικός συντηρητής έργων τέχνης στα Τσιτάλια και έγινε επί τόπου συντήρηση και αποκατάσταση του Σταυρού χωρίς οι κάτοικοι να επιτρέψουν να φύγει αυτός από το χώρο του.

Ο σταυρός αυτός, λόγω της μεγάλης θρησκευτικής, ιστορικής και πολιτιστικής του αξίας όχι μόνο φυλάσσεται ευλαβικά από τους κατοίκους αλλά έχουν ληφθεί και όλα τα δυνατά μέτρα προστασίας του, έως και εγκατάσταση συναγερμού.

Ο Σταυρός σήμερα λατρεύεται από τους Τσιταλιώτες και θεωρείται ο προστάτης του χωριού. Στη σκέπη του και τη βοήθειά του αποδίδουν την προκοπή που έχουν σήμερα επειδή πράγματι έχουν προοδεύσει σε πολλά επίπεδα.

Πολλοί Τσιταλιώτες διαπρέπουν σήμερα ως επιστήμονες και επιτυχημένοι επιχειρηματίες όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και στο εξωτερικό. Επίσης θεωρούν ότι, λόγω της προστασίας του Σταυρού, το χωριό δεν το άγγιξαν ποτέ οι διάφοροι επιδρομείς, τις παλαιότερες εποχές, ούτε καταστράφηκε από δύο μεγάλες πυρκαγιές που εκδηλώθηκαν σε παρακείμενο δάσος. Το χωριό κινδύνευσε τότε να καεί αλλά και στις δύο πυρκαγιές, κατόπιν προσευχών, έπιασε δυνατή βροχή και έσβησε τη φωτιά.

Απόψεις των Κουνουπιωτών για το Σταυρό

Σήμερα οι Κουνουπιώτες δε γνωρίζουν κάτω από ποιους όρους και ποιες συνθήκες δόθηκε ο Σταυρός στα Τσιτάλια. Βέβαια αποκλείουν την πιθανότητα να πωλήθηκε διότι ο ναός της Παναγίας της Κουνουπιάς, όπως υποστηρίζουν, δεν αντιμετώπιζε οικονομικά προβλήματα. Αυτό μάλιστα αποδεικνύεται και από το γεγονός ότι ο ναός της Παναγίας δάνεισε χρήματα για την ανέγερση του ναού του Χριστού στα Πούληθρα το 1867- 1870. Επιπλέον υποστηρίζεται από κάποιους η άποψη ότι μπορεί να τον παραχώρησαν για να τον διαφυλάξουν από τους διάφορους επιδρομείς τα ταραγμένα εκείνα χρόνια.

Ο κ. Κωνσταντίνος Μ. Κοντορούπης, που κατάγεται από την Κουνουπιά, καταθέτει την προσωπική του άποψη και πιθανολογεί ότι μετά τον πανικό που προκλήθηκε από την πυρπόληση του ναού και του χωριού κάποιος, τρομοκρατημένος από τα γεγονότα, πήρε το Σταυρό και πήγε και τον άφησε στο μικρό ναό του Αγίου Γεωργίου στα Τσιτάλια για να τον προστατεύσει. Επίσης προσθέτει με κατηγορηματικό τρόπο ότι κανένας δε θα τολμούσε την εποχή εκείνη να πουλήσει το ιερό αυτό κειμήλιο διότι θα βρισκόταν αντιμέτωπος με την πιο σκληρή αντίδραση όλου του χωριού. Οι Κουνουπιώτες βέβαια σε επίπεδο άτυπων και καθημερινών συζητήσεων επιθυμούν την επιστροφή του σταυρού, του ιερού αυτού συμβόλου, στη θέση την οποία κατ' αυτούς ανήκει, δηλαδή στο ναό της Παναγίας της Κουνουπιάς.

Συμπερασματικά, από τις πολλές και αντιφατικές πληροφορίες που συγκεντρώσαμε, φαίνεται πιθανότερο ο Σταυρός να περιήλθε στην κατοχή των Τσιταλιωτών το 1860. Αυτό συνέβη επειδή από τη μια είχε γίνει ευρέως γνωστή η αντικατάσταση του τέμπλου της Παναγίας και από την άλλη εκείνοι βρίσκονταν στη διαδικασία διακόσμησης του ναού τους. Επομένως δεν αποκλείεται η περίπτωση ο Σταυρός να δόθηκε δωρεά από τους Κουνουπιώτες στους Τσιταλιώτες δεδομένου ότι εκείνες τις εποχές, τα παλιά αντικείμενα, αν υπήρχε δυνατότητα αντικατάστασής τους, θεωρούνταν ευτελούς αξίας και μάλιστα από τη στιγμή που έπαυαν να είναι χρηστικά. Εξάλλου για να αξιολογηθεί ένα γεγονός οφείλουμε να το εντάξουμε στην εποχή του και στις συνθήκες που επικρατούν σ' αυτήν.

Η παρακμή της Κουνουπιάς

Η αρχή της παρακμής της Κουνουπιάς, όπως λέγεται, τοποθετείται μετά την πυρπόληση του ναού της Παναγίας και του χωριού από τον Ιμπραήμ. Αμέσως μετά οι έχοντες την οικονομική ευχέρεια μετοίκισαν σε άλλα χωριά και κυρίως στα κοντινά Πελετά. Αργότερα, όσοι είχαν την οικονομική δυνατότητα, τους χειμερινούς μήνες μετοίκιζαν στα Πούλιθρα ή πιο μακριά σε άλλες μεγάλες πόλεις. Κάποιοι άλλοι ξενιτεύτηκαν. Ακολούθησε σταδιακά η παρακμή σε όλα τα επίπεδα. Αρχικά ο πληθυσμός συρρικνώθηκε γιατί πολλοί

ξενιτεύτηκαν ενώ δεν έμεινε ανεπηρέαστη η οικονομία και η παιδεία. Το σχολείο έκλεισε και η εκκλησία έμεινε χωρίς μόνιμο ιερέα με αποτέλεσμα να λειτουργεί σπάνια. Τα σπίτια άρχισαν να κλείνουν το ένα μετά το άλλο.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η άποψη που επικρατεί στην περιοχή ότι η φθίνουσα πορεία και η ερήμωση της Κουνουπιάς οφείλεται στο ότι οι Κουνουπιώτες επέτρεψαν να φύγει ο Σταυρός από το ναό της Παναγίας και από το χωριό τους. Το ερμηνεύουν δε ως θεία δίκη και μάλιστα συντηρείται ο θρύλος στην περιοχή ότι ο Σταυρός κατά τη μετακίνησή του από την Κουνουπιά προς τα Τσιτάλια, σε όλη τη διαδρομή, ήταν ασήκωτος από το βάρος και με δυσκολία τον σήκωναν οι μεταφορείς. Μόνο όταν έφτασε στα όρια των Τσιταλιών ο Σταυρός έγινε πανάλαφρος έως την τοποθέτησή του στο ναό εκεί.

Στο σημείο αυτό, καταθέτοντας την ταπεινή μας άποψη, πιστεύουμε ότι ο Πανάγαθος Θεός, που μόνο από αγάπη δημιούργησε τον κόσμο, δε δικάζει και δεν τιμωρεί κανέναν. Τιμωρία των ανθρώπων είναι οι ίδιες οι πράξεις τους, η ίδια η συνείδησή τους. Εξάλλου δεν μπορούμε να μιλάμε αποκλειστικά και μόνο για την ερήμωση της Κουνουπιάς. Πρέπει να πούμε ότι το χωριό βρέθηκε στην απαρχή της γενικότερης ερήμωσης της ελληνικής επαρχίας. Επιπλέον δεν μπορεί να αγνοηθεί και το γεγονός, όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, ότι πολλοί από τους Κουνουπιώτες βρίσκονταν σε καλή οικονομική κατάσταση. Έτσι αλλάζοντας οι εποχές, επόμενο ήταν να αναζητήσουν άλλους τόπους διαμονής οι οποίοι θα τους προσέφεραν

ένα καλύτερο βιοτικό επίπεδο σε θέματα εργασίας, υγείας, μόρφωσης των παιδιών τους και επαγγελματικών ευκαιριών.

Αντίθετα υπάρχει κοινή αντίληψη ότι η προκοπή και πρόοδος των Τσιταλιωτών συνδέεται με την παρουσία του Σταυρού κοντά τους που είναι ευλογία για το χωριό. Αναμφίβολα η χάρη του τους ενδυναμώνει, τους εμπνέει και τους δίνει ελπίδα. Ωστόσο δεν μπορεί να παραβλέψει κανείς τις ικανότητες και τη μεγάλη εργατικότητα των κατοίκων καθώς και το σημαντικό παράγοντα της γειτονίας με μία κωμόπολη, το Λεωνίδιο. Οι Τσιταλιώτες είχαν πολλά οφέλη από αυτό λόγω του ότι το Λεωνίδιο διέθετε εξατάξιο γυμνάσιο και είχαν εύκολη πρόσβαση σε αυτό εξαιτίας της κοντινής απόστασης. Το σημαντικότερο ήταν ότι τα παιδιά τους μπορούσαν να φοιτήσουν στο σχολείο και να συνεχίσουν τη μόρφωσή τους και μετά τη μέση εκπαίδευση και με αυτόν τον τρόπο τους ανοίγονταν νέες προοπτικές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄

Λαϊκές αφηγήσεις

Σε αυτό το κεφάλαιο συγκεντρώσαμε και παραθέτουμε κάποιες προφορικές αφηγήσεις κατοίκων της Κουνουπιάς σχετικά με τον τόπο τους.

Η κυρία Βασιλική Γ. Φράγκου-Ζαμπέτα έχει διαφυλάξει στη μνήμη της διηγήσεις της γιαγιάς της, Ευδοκίας Κόλια η οποία είχε γεννηθεί το 1858 περίπου και όπως συμπεραίνεται από το θάνατό της το 1963 ήταν 105 ετών. Της διηγήθηκε λοιπόν ένα γεγονός που συνέβη όταν ο Ιμπραήμ εισέβαλε με τα στρατεύματά του στην Κουνουπιά. Οι κάτοικοι τότε πανικοβλήθηκαν και έτρεξαν να κρυφτούν για να σωθούν μέσα στα δάση του Πάρνωνα. Μία μητέρα κρατούσε στην αγκαλιά της το κοριτσάκι της, το οποίο ήταν μωρό και έκλαιγε ασταμάτητα. Οι άλλοι συγχωριανοί της την ανάγκασαν να το εγκαταλείψει για να μην τους προδώσει το κλάμα του. Πίσω τους έτρεχε με καθυστέρηση ένας έφηβος. Αυτός βλέπει το μωρό, το παίρνει στην αγκαλιά του και το δίνει στη μητέρα του. Τη συμβούλεψε δε να το βάλει στο στήθος της για να το θηλάζει και έτσι να μην κλαίει. Με αυτό τον τρόπο δεν έγιναν αντιληπτοί από τους εισβολείς. Περνώντας τα χρόνια, ο νεαρός αυτός, με το όνομα Καλύβης, παντρεύτηκε την κοπέλα που είχε σώσει όταν ήταν μωρό και σήμερα υπάρχουν οι απόγονοί τους, οι οικογένειες Καλύβη. Το κοριτσάκι αυτό ήταν νονά της Ευδοκίας Κόλια και της αφηγήθηκε την παράδοση περιπέτειά της.

Επιπλέον η κυρία Βασιλική Φράγκου- Ζαμπέτα μας διηγήθηκε και το παρακάτω περιστατικό. Όταν εισέβαλαν τα στρατεύματα του Ιμπραήμ στην Κουνουπιά δεν πυρπόλησαν μόνο το ναό αλλά επίσης λεηλάτησαν και έκαψαν το χωριό. Ένας στρατιώτης, αφού εισήλθε στην οικία Κόλια, προσπάθησε να αφαιρέσει το ασημένιο φωτοστέφανο από μια εικόνα της Παναγίας που βρισκόταν μέσα στο σπίτι. Η παράδοση αναφέρει ότι αυτός ο στρατιώτης έχασε το φως του. Η εικόνα αυτή, με το ημικατεστραμμένο φωτοστέφανο βρίσκεται σήμερα στα χέρια των απογόνων της οικογένειας οι οποίοι διαμένουν στην Αμερική.

Μια άλλη ιστορία μας αφηγείται η κυρία Ειρήνη Κοντορούπη- Βουδούρη που έχει διαφυλάξει στη μνήμη της τις αφηγήσεις του πατέρα της, Παναγιώτη Κοντορούπη. Σύμφωνα με την τοπική παράδοση, Τούρκοι στρατιώτες που είχαν εγκατασταθεί και ζούσαν στην Κουνουπιά, συμπεριφέρονταν με τον εξής τρόπο. Όταν βράδιαζε και οι άνθρωποι γύριζαν κατάκοποι από τις αγροτικές εργασίες τους οι Τούρκοι τους περίμεναν στην είσοδο του χωριού, στον Άγιο Γεώργιο. Τους υποχρέωναν αρχικά να κατεβαίνουν από τα ζώα τους και να προσκυνούν τον Αγία και κατόπιν να συνεχίζουν το δρόμο τους. Ωστόσο δεν τους επέτρεπαν να ανεβαίνουν στα ζώα τους αλλά να βαδίζουν πεζοί ως τα σπίτια τους.

Καταγράψαμε ακόμα μια αφήγηση από την κ. Ειρήνη Κοντορούπη Βουδούρη. Η προφορική τοπική παράδοση αναφέρει ότι ένας χωρικός έκοψε ένα κλαδί από το αγιόδεντρο και το έδωσε για τροφή στα ζώα του. Περνώντας οι ημέρες

παρατήρησε ότι το κλαδί, όχι μόνο δεν το είχαν αγγίξει τα ζώα, αλλά παρέμενε τόσο φρέσκο όσο και ζωντανό σα να κόπηκε εκείνη τη στιγμή από το δέντρο. Αυτό το παράδοξο γεγονός προβλημάτισε τον άνθρωπο που το έκοψε, ο οποίος το πήρε και το άφησε κάτω από το αγιόδεντρο. Τότε παρατήρησε πως από εκείνη τη στιγμή άρχισε σιγά σιγά να ξεραίνεται.

Η τελευταία ιστορία προέρχεται από την κ. Μαρία Π. Κωνσταντίνου η οποία θυμάται το αγιόδεντρο που βρισκόταν ψηλά πάνω στο βράχο στη δυτική πλευρά του ναού. Όταν το δέντρο άνθιζε και στη συνέχεια έβγαζε καρπούς και σπόρους, ο άνεμος τους σκόρπιζε παντού μέσα στο δάσος και στους γύρω χώρους. Οι κάτοικοι είχαν παρατηρήσει ότι οι σπόροι δε φύτεωναν πουθενά εκτός από αυτούς που έπεφταν μέσα στον προαύλιο χώρο του ναού της Παναγίας. Αυτοί φύτεωναν και ευδοκιμούσαν όπου έβρισκαν λίγο χώμα παρά το γεγονός ότι ο προαύλιος χώρος ήταν πλακόστρωτος.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ο ναός της Κοιμήσεως της θεοτόκου στην Κουνουπιά, τον οποίο με διεξοδικό τρόπο περιγράψαμε, αποτελεί ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα από το πλήθος των εκκλησιών και μοναστηριών που είναι διάσπαρτα σε όλη την ελληνική και ορθόδοξη επικράτεια. Όλα αυτά τα θρησκευτικά μνημεία, είναι από τη μία κτίσματα χαλεπών καιρών από την άλλη όμως έχουν μεγάλη σπουδαιότητα για την ιστορία της χριστιανικής τέχνης και για την ορθόδοξη θεολογία γενικότερα. Οι πολυάριθμες αυτές εκκλησίες, όπου και αν βρίσκονται και όσο ταπεινές και αν είναι, συνδέονται στενά με την πολυτάραχη αγωνιστική πορεία του έθνους μας. Υπήρξαν στο πέρασμα του χρόνου φωτεινοί φάροι, θρησκευτικά και εθνικά καταφύγια. Με αυτή την οπτική πρέπει να τα βλέπει ο απλός επισκέπτης, ο ερευνητής, ο ειδικός. Άλλωστε η θρησκευτική και η εθνική μας συνέχεια είναι το μεγαλύτερο πρόβλημα του σύγχρονου ελληνισμού. Στην Ελλάδα του 2011 είναι φανερό ότι δε βιώνουμε μόνο οικονομική κρίση αλλά κυρίως πνευματική και ηθική. Η απόπειρα, μέσω του γραπτού λόγου, να προβάλλουμε κάποια στοιχεία της τοπικής εκκλησιαστικής μας παράδοσης διατηρώντας τα μέσα στο χρόνο θεωρούμε ότι συμβάλλει στη διαμόρφωση αυτής της θρησκευτικής αλλά και εθνικής συνέχειας.

Κατά την έναρξη αυτής της συγγραφικής μου προσπάθειας στόχος ήταν αποκλειστικά η ανεύρεση και η καταγραφή της αλήθειας. Θέλω να πιστεύω ότι το κατάφερα στο βαθμό βέβαια

που μου το επέτρεψαν τα μέσα που είχα στη διάθεσή μου. Με το εγχειρίδιο αυτό θέλω να ελπίζω ότι ο αναγνώστης ταξίδεψε μέσα στο χρόνο, την εκκλησιαστική μας ιστορία και τη θρησκευτική παράδοση. Ευελπιστώ και εύχομαι στο μέλλον να βρεθούν και άλλοι μιμητές να συμπληρώσουν και να εμπλουτίσουν την προσπάθεια αυτή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βοηθήματα

1. Γεώργιος Β. Αντουράκης
«ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ & ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΗ», τόμος πρώτος,
τεύχη Α' και Β', έβδομη έκδοση 2004, σελ. 225-257
2. Π. Γεώργιος Δ. Μεταλληνός
«ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ - ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΗΝ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ»
ΣΤ' έκδοση Ακρίτας, σελ. 141
3. ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΓΙΟΒΑΝΗ, τόμος 16, σελ. 275
4. ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΓΙΟΒΑΝΗ, τόμος 10, σελ. 245
5. Μητροπολίτης Μαντινείας και Κυνουρίας Αλέξανδρος
«ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ ΠΑΡΝΩΝΑ», σελ. 78
6. Μητροπολίτης Μαντινείας και Κυνουρίας Αλέξανδρος
«ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ ΛΥΜΠΟΧΩΡΙΑ», σελ. 368
7. Θάνος Βαγενάς
«ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΤΗΣ ΤΣΑΚΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΛΕΩΝΙΔΙΟΥ»

Προσωπικές αφηγήσεις

1. Πατήρ Μιχάλης Αλευράς
2. Βασιλική Γεωργίου Φράγκου - Ζαμπέτα
3. Καμαρινός Ιωάννη Μάστορης, τέως γραμματέας κοινότητας Μαριού
4. Ειρήνη Π. Κοντορούπη - Βουδούρη
5. Κωνσταντίνος Δ. Αλεξανδράκης, κάτοικος Η.Π.Α
6. Κωνσταντίνος Μ. Κοντορούπης
7. Νικόλαος Σαρρής
8. Παναγιώτα Σαρρή - Γεωργοστάθη

